

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»

Συνεργασία Ε.Ε.-ΝΑΤΟ στο πεδίο της ασφάλειας
από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και μετά

Βασιλική Ιωαννίδου

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2020

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Science and International
Relations
Master Program in:
«Governance and Public Politics»

EU-NATO partnership in the field of security
from the Maastricht Treaty period and beyond

Vasiliki Ioannidou

Corinth, September 2020

Συνεργασία Ε.Ε.-ΝΑΤΟ στο πεδίο της ασφάλειας από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και μετά

Σημαντικοί Όροι: [Ε.Ε., ΝΑΤΟ, ΚΕΠΠΑ, ασφάλεια, συνεργασία, προκλήσεις]

Περίληψη

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου σηματοδοτεί την αλλαγή ισορροπιών στη διεθνή σκηνή, καθώς η κοινωνία, αλλά και το περιβάλλον ασφαλείας διαρκώς εξελίσσονται. Στο πλαίσιο αυτό, Ε.Ε. και ΝΑΤΟ χαράσσουν μια διαφορετική πορεία και διαμορφώνουν ένα νέο προφίλ. Η μεν Ε.Ε., μέσω της θεσμοθέτησης της ΚΕΠΠΑ από την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1992) και μετά, αποσκοπεί στο να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στο διεθνές σύστημα και να αναπτύξει την ευρωπαϊκή άμυνα. Το δε, ΝΑΤΟ χάνοντας τον βασικό αντίπαλό του, τη Σοβιετική Ένωση, μετασχηματίζεται και διευρύνεται, προκειμένου να καταστήσει σαφή την αναγκαιότητά του. Στο πλαίσιο αυτό, η συνεργασία Ε.Ε. –ΝΑΤΟ θεσμοθετείται από τις αρχές της δεκαετίας 2000, με αποτέλεσμα παράλληλες και επάλληλες επιχειρήσεις, αλλά και μια περιορισμένη συνεργασία στον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης.

Στην εταιρική σχέση Ε.Ε.-ΝΑΤΟ διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο η Ρωσία, η οποία μέσω της «δραστήριας στάσης» της προκαλεί εντάσεις και απειλεί τη συνοχή της σχέσης αυτής.

Επιπλέον, η αντιμετώπιση σύγχρονων και ποικίλων απειλών, όπως η τρομοκρατία, ο κυβερνοπόλεμος, η ενεργειακή ασφάλεια και οι εξελίξεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, μεταξύ άλλων, καθιστά ολοένα και πιο αναγκαία την ενίσχυση της συνεργασίας Ε.Ε.-ΝΑΤΟ.

Συμπερασματικά αναφέρεται ότι η συνεργασία Ε.Ε.-ΝΑΤΟ χρήζει μεγαλύτερης δυναμικής, ουσιαστικότερης αλληλεπίδρασης, συμπληρωματικότητας και συνοχής, ώστε να συμβάλει αποτελεσματικά στην εδραίωση της ασφάλειας και της σταθερότητας στο διεθνές περιβάλλον.

EU-NATO partnership in the field of security from the Maastricht Treaty period and beyond

Keywords: [EU, NATO, CFSP, security, partnership, challenges]

Abstract

The end of the Cold War period marks the change of balances on the international scene as the society and the security environment has been evolving. In this context, EU and NATO form a new profile. EU through CFSP aims at playing an important role on the international scene and developing European defense. NATO through change and enlargement aims at stressing it's necessity.

In the framework of EU- NATO partnership, a number of operations have been taking place although the cooperation in the field of research and development remains limited.

Furthermore, Russia plays a destabilizing role and threatens EU – NATO's cohesion.

The empowerment of EU-NATO partnership is a necessary condition in response to the contemporary and diverse challenges as terrorism, cyber warfare, energy security and the developments in the eastern Mediterranean region. The aforementioned challenges make the EU-NATO partnership more and more necessary.

To conclude, NATO and EU partnership needs to be strengthened. A more and more effective EU – NATO interaction, complementarity and cohesion may contribute to the stability and security on the international environment.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.

2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του/ης συγγραφέα/ως και ο/η επιβλέπων/ουσα, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Ο/Η δηλών/ούσα

Βασιλική Ιωαννίδου

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ε.Ε. και ασφάλεια

2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΝΑΤΟ και ασφάλεια

6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Εταιρική σχέση ΝΑΤΟ – Ε.Ε.

9

3.1 Ιστορικό 9

3.2 Επιχειρήσεις Ε.Ε.-ΝΑΤΟ

11

3.3 Εταιρική σχέση Ε.Ε.-ΝΑΤΟ στον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης

16

3.4 Θεσμική κόπωση

19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ρωσία – Ε.Ε. – ΝΑΤΟ

19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ε.Ε., ΝΑΤΟ και προκλήσεις ασφαλείας

5.1 Τρομοκρατία 25

5.2 Κυβερνοπόλεμος

27

5.3 Η ενέργεια στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου

29

5.4 Οι εξελίξεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου	
31	

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

37

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

39

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, την αλλαγή ισορροπιών στη διεθνή σκηνή, αλλά και τις αναδυόμενες προκλήσεις σ' ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον ασφαλείας, η Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ κλήθηκαν να χαράξουν μια διαφορετική πορεία σ' ένα νέο περιβάλλον ασφαλείας. Το ΝΑΤΟ επεδίωξε να προσαρμοσθεί και να μετασχηματισθεί στα νέα δεδομένα και η Ε.Ε. να διαμορφώσει ένα νέο προφίλ στο πλαίσιο μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας.¹ Ήδη, κατά την περίοδο αυτή, οι σχέσεις Ε.Ε.-ΝΑΤΟ βρίσκονταν σε μια κρίσιμη καμπή, καθώς αμφότερες πλευρές αναζητούσαν την ταυτότητά τους, ενώ σταδιακά η συνεργασία αυτή εξελίχθηκε λαμβάνοντας συγκεκριμένη μορφή.

Αυτή, ακριβώς, η εταιρική σχέση Ε.Ε.-ΝΑΤΟ στο πεδίο της ασφάλειας αποτελεί αντικείμενο της παρούσας εργασίας, ενώ η χρονική περίοδος που θα μας απασχολήσει εκκινεί από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και μετά. Έναυσμα για τη μελέτη του εν λόγω θέματος, αποτελεί το γεγονός ότι, πρόκειται για μια σχέση επίκαιρη και κρίσιμη, η οποία καθορίζεται από τις διεθνείς εξελίξεις, αλλά, ταυτόχρονα, καθορίζει και η ίδια τις εξελίξεις, έως ένα βαθμό, ενώ η υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, το έτος 1992 αποτελεί ορόσημο, καθώς δημιουργείται η Ευρωπαϊκή Ένωση και θεσμοθετείται η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ).

Ειδικότερα, τα πρώτα δύο κεφάλαια αφορούν την εξέλιξη της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ, αντίστοιχα, στο πεδίο της ασφάλειας κατά την περίοδο που εξετάζουμε, το τρίτο κεφάλαιο αφορά την εταιρική σχέση ΕΕ-ΝΑΤΟ, τις παράλληλες ή επάλληλες επιχειρήσεις που έχουν υλοποιηθεί και τη συνεργασία τους στον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης, το τέταρτο κεφάλαιο αφορά τον ρόλο που διαδραματίζει η Ρωσία στη σχέση αυτή και τέλος το πέμπτο κεφάλαιο αφορά βασικές σύγχρονες προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν η Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ, όπως η τρομοκρατία, ο κυβερνοπόλεμος, η ενεργειακή ασφάλεια και οι προερχόμενες από την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου προκλήσεις που απορρέουν από τις εξελίξεις σε Συρία, Λιβύη, Τουρκία, Κύπρο. Στο πλαίσιο των εν λόγω προκλήσεων, γίνεται αναφορά και στη μεταναστευτική-προσφυγική κρίση, αν και όχι εκτενής, καθώς πρόκειται για κρίση επίκαιρη και κρίσιμη. Η απουσία αναφοράς σε λοιπές προκλήσεις, όπως λ.χ.

¹Simon Duke, Carmen Gebhard, *The EU and NATO's dilemmas with Russia and the prospects for deconfliction*, European Security, August 2017, σελ. 379.

στην κλιματική αλλαγή, ουδεμία σχέση έχει με προτεραιοποίησή τους και οφείλεται, απλώς, στο γεγονός ότι δεν ήταν δυνατόν να συμπεριληφθούν όλες στην παρούσα εργασία για ευνόητους πρακτικούς λόγους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ε.Ε. και ασφάλεια

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, επικράτησε στις Η.Π.Α. η τάση υπέρ της ανάληψης μεγαλύτερης ευθύνης από πλευράς Ε.Ε. για τη σταθερότητα και την ασφάλεια στην εύθραυστη «γειτονιά» της: Βαλκάνια, ζώνη Μαγκρέμπ, ανατολικά σύνορα. Το γεγονός ότι η Ευρώπη έπαψε να αποτελεί μια από τις πρωταρχικές προτεραιότητες των Η.Π.Α. αποτέλεσε έναυσμα για ευρεία συζήτηση ως προς τις δυνατότητες της ευρωπαϊκής ασφάλειας εντός αλλά και εκτός ΝΑΤΟ.²

Έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η αμυντική συνεργασία μεταξύ ευρωπαϊκών χωρών αποτελούσε αντικείμενο της Δυτικο-Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία εξελίχθηκε σε αμυντικό βραχίονα της Ε.Ε. και εν συνεχεία ενσωματώθηκε, πλήρως, σ' αυτήν. Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) προβλέφθηκε μέσω της Συνθήκης του Μάαστριχτ, το έτος 1992, ενώ η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ΚΕΠΠΑ.³ Οι ρυθμίσεις για την ΚΕΠΠΑ από το έτος 1992 έως το έτος 1996 παρέμειναν σε πρωταρχικό στάδιο. Εν συνεχεία, με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, το 1997, προσδιορίστηκαν τα «καθήκοντα Petersburg», ήτοι οι ανθρωπιστικές αποστολές και αποστολές διάσωσης, οι αποστολές διατήρησης της ειρήνης και επεμβάσεις μάχιμων δυνάμεων για τη διαχείριση κρίσεων, συμπεριλαμβανομένων αποστολών για την αποκατάσταση της ειρήνης. Επίσης, δημιουργήθηκε η θέση του Υπατου Εκπροσώπου για την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας.⁴ Η βρετανική θέση υπήρξε το μεγαλύτερο εμπόδιο για μια αποτελεσματική ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της άμυνας, καθώς για τη Βρετανία το πεδίο της άμυνας θα έπρεπε να παραμείνει αποκλειστικά διακυβερνητική αρμοδιότητα και το ΝΑΤΟ ο

² Jolyon Howorth, *EU-NATO cooperation: the key to Europe's security future*, *European Security*, August 2017, σελ. 14.

³<http://www.mfa.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 1^η Σεπτεμβρίου 2020.

⁴<http://www.mfa.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 1^η Σεπτεμβρίου 2020.

βασικός ρυθμιστής της ασφάλειας. Η αλλαγή πορείας της Βρετανίας ήταν προϊόν της βούλησής της να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης της ασφάλειας και της άμυνας.⁵ Κατά τη γαλλο-βρετανική συνάντηση Κορυφής που διεξήχθη στο Σαιν-Μαλό, το έτος 1998, ελήφθη από Βρετανία και Γαλλία η απόφαση για αυτόνομη στρατιωτική δράση της Ε.Ε. στους εν λόγω τομείς με τη στήριξη αξιόπιστων στρατιωτικών υποδομών και δυνατοτήτων.⁶ Μετά τη συνάντηση στο Σαιν-Μαλό, ελήφθη η απόφαση κατά τη Σύνοδο Κορυφής που διεξήχθη στο Ελσίνκι, το έτος 1999, η συγκρότηση μιας ευρωπαϊκής στρατιωτικής δύναμης για την υλοποίηση των αποστολών Petersberg. Στο πλαίσιο αυτού του πρωταρχικού στόχου (headlinegoal), η Ε.Ε. θα είναι σε θέση να υλοποιεί στρατιωτικές επιχειρήσεις χωρίς να κάνει χρήση υποδομών και δυνατοτήτων του ΝΑΤΟ.⁷

Με την υπογραφή της Συνθήκης της Λισσαβόνας, το έτος 2007, ενισχύθηκε περαιτέρω το θεσμικό πλαίσιο της αμυντικής συνεργασίας μεταξύ κρατών-μελών, κατέστη μόνιμο το αξίωμα του Υπατού Εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερική πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας και προβλέφθηκε η δυνατότητα «μόνιμης διαρθρωμένης συνεργασίας» (PESCO), ήτοι ενισχυμένης μορφής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε.⁸ Στο πλαίσιο αυτό, αρκετά αργότερα, το έτος 2017, το Συμβούλιο θεσμοθέτησε τη μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία (PESCO) με τη συμμετοχή όλων των κρατών-μελών της Ε.Ε. (πέραν της Δανίας, της Μάλτας και του Ηνωμένου Βασιλείου), υπό την προϋπόθεση πλήρωσης «υψηλότερων κριτηρίων στρατιωτικών δυνατοτήτων» και της ανάληψης «δεσμευτικότερων υποχρεώσεων εν όψει των πλέον απαιτητικών αποστολών» ενώ συμφωνήθηκε η υλοποίηση δεκαεπτά έργων με έμφαση στην εκπαίδευση, στην ανάπτυξη δυνατοτήτων και στην επιχειρησιακή ετοιμότητα στον τομέα της άμυνας.⁹

Τα θέματα ασφάλειας και άμυνας της Ε.Ε. άπτονται πλέον των αρμοδιοτήτων του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, ενώ σύμφωνα με την Παγκόσμια Στρατηγική της Ε.Ε. για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής Ασφάλειας που υιοθετήθηκε κατά τη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, το έτος 2016, πρωταρχικό στόχο της

⁵ Δημήτρης Λιακόπουλος, Ειρήνη Λιακοπούλου, *Η πορεία εξέλιξης του ευρωπαϊκού συστήματος άμυνας και ασφάλειας: εγγυημένη επιβίωση ή συντονισμένη ασφάλεια* σελ., ΤΥΠΩΘΗΤΩ/ΔΑΡΔΑΝΟΣ, Αθήνα, Απρίλιος 2005, σελ. 38-39.

⁶<http://www.mfa.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 1^η Σεπτεμβρίου 2020,

⁷ Κωνσταντίνα Μπότσιου, *Οι νέες αντιλήψεις για την ασφάλεια και η εξέλιξη της ΚΕΠΠΑ*, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ. 20, Δεκέμβριος 2002, σελ. 63.

⁸<http://www.mfa.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 1^η Σεπτεμβρίου 2020.

⁹<http://www.consilium.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 2^η Σεπτεμβρίου 2020.

Ε.Ε. αποτελεί η ενίσχυση της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) με έμφαση στην αντιμετώπιση των εξωτερικών συγκρούσεων και κρίσεων, την οικοδόμηση δυνατοτήτων λοιπών εταίρων της Ε.Ε. και την προστασία της Ε.Ε. και των πολιτών των χωρών-μελών της.¹⁰

Ωστόσο, κατά τη μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ περίοδο, εκτιμάται ότι η πορεία της ΚΕΠΠΑ δεν εξελίχθηκε ικανοποιητικά δεδομένης της αδυναμίας της ως προς την πρόληψη συγκρούσεων και αντιμετώπισης κρίσεων, αλλά και της φιλόδοξης ατζέντας της.¹¹

Διατυπώνεται, επίσης, η άποψη ότι η ανεπάρκεια της Ε.Ε. να διαχειρισθεί τις διεθνείς εξελίξεις και ειδικότερα, τους γιουγκοσλαβικούς πολέμους, καθώς και η συναίνεσή της ως προς τη στρατιωτική παρέμβαση από πλευράς ΝΑΤΟ υπήρξε απότοκο όχι μόνον της περιορισμένης λειτουργίας της ΚΕΠΠΑ, αλλά και της απόκλισης εθνικών συμφερόντων των κρατών-μελών της Ε.Ε. Συχνά, δεν αποδίδεται η δέουσα σημασία στην επιλογή στρατηγικής βάσει εθνικών συμφερόντων και δίδεται μεγαλύτερη έμφαση στην αδυναμία των θεσμών, γεγονός το οποίο εγείρει προβληματισμούς, ως προς το κατά πόσον, τη συγκεκριμένη περίοδο, η Ε.Ε. διαφωνούσε ως προς τη στρατηγική των Η.Π.Α. για τα Δυτικά Βαλκάνια ή εάν η απουσία της, όντως, οφειλόταν σε θεσμική ανεπάρκεια.¹²

Η ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ και η στρατηγική της αυτονομία υπήρξαν περισσότερο πολύπλοκες από την οικονομική ολοκλήρωση, καθώς η έννοια της ασφάλειας έχει ευρύ περιεχόμενο, το οποίο δεν περιλαμβάνει μόνον τη στρατιωτική πτυχή, αλλά και ποικίλα ζητήματα που σχετίζονται με την οικονομία και την κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό, η Ε.Ε. καλείται να υιοθετήσει στρατηγικές για την αντιμετώπιση ποικίλων απειλών, υπό την προϋπόθεση ότι θα επιτευχθεί η απαραίτητη συναίνεση από πλευράς των κρατών-μελών της.¹³ Ωστόσο, πέραν της συναίνεσης και της επιλογής αποτελεσματικών στρατηγικών για την αντιμετώπιση σύγχρονων απειλών κι «ευαίσθητων» ζητημάτων ασφαλείας, ανακύπτει και το ζήτημα της έλλειψης πολιτικής βούλησης εκχώρησης της αρμοδιότητας επί θεμάτων εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας από πλευράς κρατών-μελών, το οποίο

¹⁰ <http://www.mfa.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 2 Σεπτεμβρίου 2020.

¹¹ Μπότσιου, ο.π., σελ. 65.

¹² Ευστάθιος Φακιολάς, *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ. 14, Δεκέμβριος 1999, σελ. 142-145.

¹³ Φακιολάς, ο.π., σελ. 148.

καθιστά την ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ ακόμη πιο πολύπλοκη και χρονοβόρα.¹⁴ Παρά ταύτα, θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε ότι η ΚΕΠΠΑ, παρά τις αδυναμίες της, διαδραματίζει ρόλο στην εξωτερική πολιτική των κρατών-μελών, αλλά και συμβάλλει στη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος.¹⁵

Στο πλαίσιο της απόκλισης συμφερόντων, ενδεικτικά, αναφέρεται μια παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν και αφορά το Brexit, το οποίο περιπλέκει το ζήτημα της στρατηγικής αυτονομία της Ευρώπης, καθώς η Βρετανία αποδίδει ακόμη μεγαλύτερη σημασία στο ΝΑΤΟ και στη συμμαχία με τις Η.Π.Α. στη μετά το Brexit περίοδο. Επίσης, η Βρετανία ασκεί επιρροή στις Βαλτικές και Σκανδιναβικές χώρες και συνεπώς είναι αυξημένη η ανησυχία ως προς μια ενδεχόμενη αποδυνάμωση του ΝΑΤΟ έναντι της αυτονομίας της Ε.Ε. σε επίπεδο κοινής πολιτικής άμυνας και ασφάλειας.¹⁶

Αξίζει να σημειωθεί διατύπωση του Χαβιέ Σολάνα, πρώτου κατόχου της θέσης του Υπατου Εκπροσώπου για την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας, σύμφωνα με την οποία «στόχος της ΚΕΠΠΑ είναι να διαμορφώσει μια Ευρώπη ικανή να παίξει εποικοδομητικό ρόλο» στο διεθνές σύστημα. Σε αυτό το διεθνές σύστημα, η δημοκρατία, η σταθερότητα, η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η χρηστή διακυβέρνηση, η οικονομική ευμάρεια, η προστασία της πολιτιστικής ταυτότητας, η εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας των πολιτών αποτελούν, μεταξύ άλλων, πρωταρχικούς στόχους της Δύσης, η οποία καλείται, επίσης, να διαχειρισθεί πέραν των σύγχρονων απειλών και ζητήματα όπως η επεκτατική πολιτική κρατών, εξτρεμιστικά-φονταμενταλιστικά κινήματα, αλλά και αποκλίσεις μεταξύ Βορρά και Νότου. Συνεπώς, για να είναι βιώσιμη και αποτελεσματική η ΚΕΠΠΑ, θα πρέπει να προασπίσει τις αξίες της και να τις καταστήσει σαφείς, σε μια κοινωνία που διαρκώς εξελίσσεται και αναζητά τη νέα της ταυτότητα και σε ένα διαρκώς εξελισσόμενο περιβάλλον, όπου επικρατεί η «τάση της αμφισβήτησης του δυτικού συστήματος αξιών».¹⁷ Στο πλαίσιο της επίτευξης της αποτελεσματικότητας και της βιωσιμότητας της ΚΕΠΠΑ, η Ε.Ε., κατά την περίοδο

¹⁴ Φακιολάς, ο.π., σελ. 150.

¹⁵ Φακιολάς, ο.π., σελ. 151.

¹⁶ Jolyon Howorth, *EU-NATO cooperation: the key to Europe's security future*, European Security, August 2017, σελ. 15

¹⁷ Μπότσιο, ο.π., σελ. 64-66.

2021-2027, προβλέπεται να διαθέσει το ποσό των 10 δις ευρώ, προκειμένου να καλυφθεί δαπάνη και στρατιωτικό εξοπλισμό και οπλικά συστήματα.¹⁸

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΝΑΤΟ και ασφάλεια

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η άμυνα της Δυτικής Ευρώπης αναπτύχθηκε μέσω ΝΑΤΟ. Το ΝΑΤΟ ιδρύθηκε το έτος 1949, ως ασπίδα προστασίας της Δυτικής Ευρώπης έναντι της σοβιετικής απειλής, ως μέσο εδραίωσης της ηγεμονίας των Η.Π.Α. στην Ευρώπη, αλλά και ως αντίβαρο έναντι της ενσωμάτωσης της Δυτικής Γερμανίας στους αμυντικούς θεσμούς της Δύσης.¹⁹

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, το ΝΑΤΟ βρέθηκε αντιμέτωπο με ένα υπαρξιακό δίλημμα, καθώς ο βασικός του ανταγωνιστής δεν υπήρχε πλέον. Ως αντίδραση του ΝΑΤΟ στη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, σημειώθηκε η βούλησή του να καταστήσει σαφή την αναγκαιότητά του, να λειτουργεί και να προσαρμόζεται «εκτός ορίων» του και να συμβάλλει στην εδραίωση της σταθερότητας πέραν των συνόρων του. Στο πλαίσιο αυτό, το ΝΑΤΟ ενσωμάτωσε στις δομές του πρώην μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας, αλλά και ακολούθησε μια πολιτική «ανοικτών θυρών» με σκοπό τη διεύρυνσή του. Τα τέλη της δεκαετίας 1990 αποτέλεσαν σημείο εκκίνησης για την επικαιροποίηση της στρατηγικής αντίληψης του ΝΑΤΟ, ώστε να αντικατοπτρίζονται οι αλλαγές μετά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, σε ένα νέο διεθνές περιβάλλον και σε μια περίοδο κατά την οποία το ΝΑΤΟ αμφισβητήθηκε αρκετές φορές.²⁰ Πέραν της διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης, διεθνείς εξελίξεις όπως ο πόλεμος στην περιοχή του Κόλπου, αλλά και οι αιματηρές συγκρούσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία έφεραν στο προσκήνιο το ενδεχόμενο χάραξης νέας πορείας και πολιτικής.²¹ Κατά τη Σύνοδο Κορυφής στην Πράγα, το έτος 2002, υιοθετήθηκε ένα στρατιωτικό δόγμα για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και των εν γένει ασύμμετρων απειλών, αποφασίστηκε η επέκταση του πεδίου δράσης του εκτός της

¹⁸Malcolm Chalmers, *NATO as a partner*, Whitehall Papers, Volume 95, Issue 1, 2019, σελ. 42.

¹⁹Μενέλαος Μειμάρης, Ανδρέας Λαμπρόπουλος, *Η ισχύς εν τη Ενώσει: η διεύρυνση του ΝΑΤΟ και η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) της Ε.Ε.*, Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, Ιανουάριος 2002, σελ. 23.

²⁰Julianne Smith, Michael Williams, *Threats from within: challenges inside the NATO Alliance*, The International Spectator, Volume 43, 2008, Issue 3, σελ. 21-22

²¹Μάριος Ευθυμίουπουλος, *Το ΝΑΤΟ στον 21^ο αιώνα*, Εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα, 2008, σελ. 156.

περιοχής του, αλλά και συμφωνήθηκε η δημιουργία μιας τεχνολογικά προηγμένης Δύναμης Αντίδρασης.²²

Στο πλαίσιο της νέας Στρατηγικής αντίληψης του NATO που υιοθετήθηκε το 2010, προσδιορίστηκαν οι τρεις βασικές αποστολές της Συμμαχίας, ήτοι η συλλογική άμυνα (Άρθρο 5 της Ιδρυτικής Συνθήκης της Ουάσιγκτον), η διαχείριση κρίσεων και η ενίσχυση της συνεργασίας με εταίρους (τρίτες χώρες και διεθνείς Οργανισμούς).²³

Μια ευρεία συζήτηση ως προς την αναγκαιότητα του NATO αναδύθηκε, εκ νέου, μέσα από τον πόλεμο στη Γεωργία το έτος 2008, αλλά και την παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας, το έτος 2014, παρά το γεγονός ότι η ανάγκη να επαναπροσδιορισθεί η ταυτότητά του είχε, ήδη, προκύψει από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου.²⁴ Μετά από σχεδόν δύο δεκαετίες υλοποίησης αποστολών διαχείρισης κρίσεων, το NATO ανταποκρίθηκε στις διεθνείς εξελίξεις ενισχύοντας τη στάση άμυνας και αποτροπής του, καθώς και την παρουσία του στο ανατολικό τμήμα της Συμμαχίας. Επίσης, ανέστειλε την πολιτική και στρατιωτική συνεργασία με τη Ρωσία, διατήρησε τις σχέσεις του με την Ουκρανία και τη Γεωργία, ενίσχυσε τους δεσμούς του με τη Φινλανδία και τη Σουηδία για να εδραιώσει την ασφάλεια στη Βαλτική, όπου και προέβλεψε συνεχή στρατιωτική παρουσία, ενίσχυσε τις στρατιωτικές ασκήσεις στα σύνορα των χωρών-μελών του, προώθησε τους δεσμούς του με εταίρους και διεθνείς Οργανισμούς και γενικότερα επανεκτίμησε την οργάνωση της συλλογικής άμυνας στην ανατολική του πτέρυγα, στην περιοχή της Βαλτικής, αλλά και στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον.²⁵ Η επιτακτική ανάγκη για προσαρμογή, επιβεβαιώθηκε και κατά τις Συνόδους Κορυφής που διεξήχθησαν σε Ουαλία και Βαρσοβία, τα έτη 2014 και 2016 αντίστοιχα.²⁶

Ειδικότερα, στο πλαίσιο της συνεργασίας με τρίτες χώρες και διεθνείς Οργανισμούς, το NATO έχει συνάψει το Πρόγραμμα «Συνεργασία για την Ειρήνη» από το έτος 1994 με σκοπό την προώθηση διμερών συνεργασιών με είκοσι δύο χώρες που συμμετέχουν σ' αυτό. Επίσης, έχει υιοθετήσει την Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης με σκοπό την ενίσχυση της συνεργασίας στο πεδίο της ασφάλειας με χώρες του Κόλπου, αλλά και έχει συνάψει σχέσεις με χώρες

²² Ανδρέας Κιντής, *Πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας και στο NATO: Συνέπειες για την Ελλάδα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, 2005, σελ. 3-5.

²³ <http://www.mfa.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 1^η Σεπτεμβρίου 2020

²⁴ Duke, Gebhard, ο.π., σελ. 379-380.

²⁵ Duke, Gebhard, ο.π., σελ. 381-384.

²⁶ Petros Demetriou, *NATO AND CSDP: Can the EU afford to go solo?* Cogent Socia Sciences, July 2016, σελ. 26.

όπως Ιράκ, Αφγανιστάν, Ιαπωνία, Ν. Κορέα, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία και Μογγολία στο ίδιο πεδίο. Επιπλέον, το έτος 2008, συμφωνήθηκε πλαίσιο συνεργασίας με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών ως προς την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, τον έλεγχο εξάπλωσης μικρών όπλων και όπλων μαζικής καταστροφής, την παροχή τεχνογνωσίας του NATO σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε εμπόλεμες περιοχές, αλλά και την αναβάθμιση του ρόλου των γυναικών στην αποτροπή συγκρούσεων. Από το έτος 1998, διεξάγει πολιτικό διάλογο με τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, την φύλαξη των συνόρων, τον έλεγχο των όπλων και τον αφοπλισμό, καθώς και την ενεργειακή ασφάλεια. Στο πλαίσιο της εν λόγω συνεργασίας, έχουν υλοποιηθεί συμπληρωματικές αποστολές στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων.²⁷ Η δε εταιρική σχέση με την Ε.Ε. έχει θεσμοθετηθεί και ενισχυθεί από τις αρχές της δεκαετίας του 2000.

Ωστόσο, αίσθηση προκάλεσαν οι δηλώσεις του Προέδρου της Γαλλίας, Εμμανουέλ Μακρόν περί «εγκεφαλικού θανάτου του NATO», ενώ είχαν προηγηθεί εξελίξεις που αφορούσαν στρατηγικές χωρών-μελών της Συμμαχίας και συγκεκριμένα η αιφνίδια αποχώρηση των στρατιωτικών δυνάμεων των Η.Π.Α. από τη Συρία, αλλά και η στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας στη βόρεια Συρία κατά των κουρδικών δυνάμεων. Αμφότερα γεγονότα δεν υπήρξαν προϊόν συντονισμού, ενώ σημειώνεται ότι η επίθεση κράτους-μέλους του NATO στη Συρία διεξήχθη σε περιοχή όπου διακυβεύονται συμφέροντα της Συμμαχίας.²⁸

Παρά την διατυπωθείσα θέση του Προέδρου της Γαλλίας, Εμμανουέλ Μακρόν περί «εγκεφαλικά νεκρού» NATO, την κριτική που ασκεί στο NATO η ηγεσία Τράμπ, αλλά και τις περιορισμένες αμυντικές δαπάνες αρκετών ευρωπαϊκών χωρών-μελών του, το NATO διατηρεί την ισχύ του, δεδομένων της περιορισμένης ετοιμότητας των ευρωπαϊκών δυνάμεων, την έλλειψη ευελιξίας κατά τη, την περιορισμένη δυνατότητα για αποτροπή και άμυνα, αλλά και τις αδυναμίες λήψη αποφάσεων στο πεδίο των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων.²⁹

²⁷<http://www.mfa.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 1^η Σεπτεμβρίου 2020

²⁸<http://tonima.gr>, Μακρόν εξηγεί σε Στόλτενμπεργκ γιατί «το NATO είναι εγκεφαλικά νεκρό», ημερομηνία ανάκτησης: 5 Σεπτεμβρίου 2020.

²⁹ Howorth, ο.π., σελ.13-16.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Εταιρική σχέση Ε.Ε.-ΝΑΤΟ

Ενότητα 3.1: Ιστορικό

Οι σχέσεις ΝΑΤΟ-Ε.Ε. θεσμοθετήθηκαν αρχές της δεκαετίας 2000, ενώ τα πρώτα βήματα αυτής της συνεργασίας σημειώθηκαν κατά τη δεκαετία 1990. Ήδη, κατά τη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ, στις Βρυξέλλες, το 1994, συζητήθηκε η μελλοντική χρήση των δυνάμεων του ΝΑΤΟ ή και τρίτων κρατών σε ευρωπαϊκές αποστολές, ενώ κατά τη Σύνοδο που πραγματοποιήθηκε στο Βερολίνο, το 1996, δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΤΑΑ) εντός των δομών του ΝΑΤΟ, η οποία λειτουργεί ως ευρωπαϊκός πυλώνας του ΝΑΤΟ και παρέχει τη δυνατότητα σε ευρωπαϊκά κράτη να διεξάγουν στρατιωτικές επιχειρήσεις. Κατά την ίδια δεκαετία, κομβικό σημείο αποτέλεσε η κοινή διακήρυξη του Σαιν-Μαλό, το 1998, όπου αποφασίστηκε ότι η Ε.Ε. θα πρέπει να είναι σε θέση να δρα αυτόνομα, με στρατιωτικά μέσα, με σκοπό την αντιμετώπιση διεθνών κρίσεων.³⁰

Σημείο εκκίνησης της στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ Ε.Ε.-ΝΑΤΟ για τη διαχείριση κρίσεων και την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων και απειλών υπήρξε η κοινή Διακήρυξη ΝΑΤΟ – Ε.Ε. που υπεγράφη στις 16 Δεκεμβρίου 2002. Σύμφωνα με την εν λόγω Διακήρυξη, το ΝΑΤΟ εξακολουθεί να διαδραματίζει θεμελιώδη ρόλο στη διαχείριση κρίσεων και πρόληψη συγκρούσεων, θεμέλιο λίθο της συλλογικής άμυνας, ενώ ταυτόχρονα εξαιρείται η σημασία της πολιτικής της Ε.Ε. για την ασφάλεια και την άμυνα, η οποία μέσω της διεξαγωγής επιχειρήσεων χωρίς την εμπλοκή του ΝΑΤΟ είναι δυνατόν να διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο ως προς τη διαχείριση προκλήσεων. Συνεπώς, η ενίσχυση των σχέσεων Ε.Ε.–ΝΑΤΟ με γνώμονα τον διάλογο, τη διαφάνεια, την ισότητα, τον σεβασμό την αυτονομίας κατά τη λήψη αποφάσεων, τον σεβασμό των εθνικών συμφερόντων των κρατών-μελών, τον σεβασμό του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών και τη συνεκτική ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων Ε.Ε.-ΝΑΤΟ θα συμβάλει στον ουσιαστικότερο ρόλο της Ε.Ε. σε ζητήματα άμυνας και ασφάλειας, αλλά και στη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της Συμμαχίας. Στο πλαίσιο αυτό, η Ε.Ε.

³⁰ Δράκας Χάρης, Πολίτης-Λάμπρου Παναγιώτης, *Εξωτερικές σχέσεις της Ε.Ε., ΚΠΑΑ και ΝΑΤΟ*.

προσβλέπει σε συνεργασία με κράτη-μέλη του NATO που δεν αποτελούν κράτη-μέλη της ίδιας, ενώ το NATO δίδει τη δυνατότητα πρόσβασης στην Ε.Ε. σε δυνατότητες και υποδομές του σύμφωνα με απόφαση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου στις 13 Δεκεμβρίου 2002, ώστε μέσα από κοινές ανάγκες να αντιμετωπισθούν κοινά προβλήματα.³¹

Σε συνέχεια της πολιτικής απόφασης του Δεκεμβρίου 2002, στις 17 Μαρτίου 2003 υιοθετήθηκε η συμφωνία Berlin Plus, η οποία αποτέλεσε τη βάση για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων υπό τη διοίκηση της Ε.Ε. με χρήση υποδομών και δυνατοτήτων του NATO, αλλά χωρίς του εμπλοκή του NATO. Επίσης, η συμφωνία Berlin Plus προβλέπει την πραγματοποίηση διαβουλεύσεων, αλλά και ανταλλαγή διαβαθμισμένων πληροφοριών μεταξύ των Ε.Ε.-NATO.³²

Στις 29 Ιουνίου 2003, υιοθετήθηκε η Κοινή Στρατηγική για τα Βαλκάνια, σύμφωνα με την οποία η στρατηγική εταιρική σχέση Ε.Ε.-NATO διαδραμάτισε ουσιαστικό ρόλο για τη διαχείριση συγκρούσεων στην περιοχή, ωστόσο, επισημάνθηκε ότι θα πρέπει να ενισχυθούν οι διαβουλεύσεις, ώστε να προληφθούν και να περιορισθούν μελλοντικές κρίσεις στην περιοχή, να υλοποιηθούν μεταρρυθμίσεις σε τομείς όπως άμυνα και ασφάλεια, να ενισχυθεί το κράτος δικαίου και το δικαστικό σύστημα, να δοθεί έμφαση στο οργανωμένη έγκλημα, στην παράτυπη μετανάστευση, στην εμπορία ανθρώπων, στην οργάνωση υπεύθυνης αστυνομικής δύναμης και ανεξάρτητου δικαστικού τομέα, στην εδραίωση των δημοκρατικών θεσμών, στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στην ενίσχυση της ασφάλειας των συνόρων.³³

Σημειώνεται δε, ότι η Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία ετέθη σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου 2009 παρείχε το θεσμικό πλαίσιο για την ενίσχυση των δυνατοτήτων της Ε.Ε. προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης των κοινών προκλήσεων ασφαλείας.

Στη συνέχεια, κατά τη Σύνοδο Κορυφής του NATO, στη Λισαβόνα, το 2010, οι Σύμμαχοι δεσμεύθηκαν να ενισχύσουν περαιτέρω την στρατηγική σχέση Ε.Ε.-NATO, ενώ στο πλαίσιο της στρατηγικής αντίληψης NATO του 2010, επισημάνθηκε ότι μια Ευρώπη αποτελεσματική θα συμβάλει στην παγκόσμια ασφάλεια της ευρω-ατλαντικής ζώνης και ως εκ τούτου θα αποτελέσει μοναδικό εταίρο για το NATO,

³¹<http://www.nato.int>, ημερομηνία ανάρτησης: 15 Αυγούστου 2020

³²<http://www.nato.int>, ημερομηνία ανάρτησης: 15 Αυγούστου 2020

³³<http://www.ec.europa.eu>, ημερομηνία ανάρτησης: 15 Αυγούστου 2020

ώστε να υπάρξουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την εδραίωση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας.³⁴

Στην Παγκόσμια Στρατηγική για την εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας της Ε.Ε. που υιοθετήθηκε στις 28 Ιουνίου 2016, επισημάνθηκε ότι το ΝΑΤΟ παραμένει ο βασικός πάροχος ασφαλείας, εν τούτοις, η Ευρώπη θα πρέπει να καταστεί αρτιότερα εξοπλισμένη και εκπαιδευμένη, ώστε να δρα αυτόνομα για την προστασία των πολιτών της έναντι εξωτερικών απειλών αλλά και να συμβάλει σε κάθε συλλογική προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή. Στο πλαίσιο αυτό, η ενίσχυση των σχέσεων Ε.Ε. – ΝΑΤΟ με γνώμονα τη συμπληρωματικότητα, τη συνέργεια, τον σεβασμό του θεσμικού πλαισίου και της αυτονομίας λήψης αποφάσεων, μόνον, θετικό βήμα θα μπορούσε να αποτελέσει.³⁵

Εν συνεχεία, στο περιθώριο της Συνόδου Κορυφής του ΝΑΤΟ στη Βαρσοβία, 8-9 Ιουλίου 2016, υπεγράφη κοινή δήλωση μεταξύ Ε.Ε.-ΝΑΤΟ προς ενίσχυση της συνεργασίας ως προς τις υβριδικές απειλές, την επιχειρησιακή συνεργασία στη θάλασσα, τη μεταναστευτική-προσφυγική κρίση, την ασφάλεια και την άμυνα στον κυβερνοχώρο, την ανάπτυξη συνεκτικών, συμπληρωματικών και διαλειτουργικών αμυντικών δυνατοτήτων, την έρευνα στον τομέα της άμυνας, την ενίσχυση της αμυντικής βιομηχανίας και τη συντονισμένη υλοποίηση ασκήσεων.³⁶

Επίσης, προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της συνεργασίας Ε.Ε.-ΝΑΤΟ, τον Δεκέμβριο 2016, συμφωνήθηκε κείμενο σαράντα δύο (42) συγκεκριμένων δράσεων για την εφαρμογή της κοινής δήλωσης, ενώ τον Δεκέμβριο 2017, υιοθετήθηκε δέσμη επιπλέον τριάντα δύο (32) δράσεων.³⁷

Στο περιθώριο δε, μιας εκ των τελευταίων Συνόδων Κορυφής του ΝΑΤΟ, στις Βρυξέλλες, 10-11 Ιουλίου 2018, υπεγράφη νέα κοινή δήλωση στο πλαίσιο της αναγκαιότητας ενίσχυσης της συνεργασίας υπό το πρίσμα των πολλαπλών απειλών ασφαλείας. Στο εν λόγω κείμενο, δόθηκε έμφαση στη στρατιωτική κινητικότητα, την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, την ενίσχυση της αποτροπής έναντι των χημικών, βιολογικών, ραδιολογικών και πυρηνικών κινδύνων, αλλά και την προώθηση της ατζέντας «γυναίκες, ειρήνη και ασφάλεια».³⁸

³⁴<http://www.nato.int>, ημερομηνία ανάρτησης: 15 Αυγούστου 2020

³⁵<http://www.eeas.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 15 Αυγούστου 2020

³⁶<http://www.consilium.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 15 Αυγούστου 2020

³⁷<http://www.nato.int>, ημερομηνία ανάκτησης: 15 Αυγούστου 2020

³⁸<http://www.nato.int>, ημερομηνία ανάκτησης: 15 Αυγούστου 2020

Ενότητα 3.2: Επιχειρήσεις Ε.Ε.-NATO

Με την υπογραφή της συμφωνίας Berlin Plus, η Ε.Ε. απέκτησε δυνατότητα πρόσβασης σε δυνατότητες και υποδομές του NATO, στο πλαίσιο ανάληψης επιχειρήσεων υπό τη δική της διοίκηση.

Η «επίσημη» συνεργασία είχε ως επίκεντρο μια πολύ περιορισμένη agenda που αφορούσε, κατά κύριο λόγο, τα Βαλκάνια και την ανταλλαγή διαβαθμισμένων πληροφοριών, ενώ δεν θα μπορούσε να ήταν διαφορετική λόγω διαρκών εντάσεων μεταξύ Κύπρου, Ελλάδος και Τουρκίας.³⁹

Στις 27 Ιανουαρίου 2003 αποφασίστηκε από το Συμβούλιο της Ε.Ε. η έναρξη της επιχείρησης Concordia στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) μετά τη λήξη της επιχείρησης του NATO Allied Harmony, η οποία είχε προγραμματισθεί για τις 31 Μαρτίου 2003. Η επιχείρηση Concordia αποτέλεσε την πρώτη επιχείρηση που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της Συμφωνίας Berlin Plus και είχε ως έργο τη συνέχιση της επιχείρησης του NATO για την εφαρμογή της συμφωνίας της Οχρίδας, καθώς και την εδραίωση ενός περιβάλλοντος ασφαλείας και σταθερότητας. Η Ε.Ε. έκανε χρήση υποδομών και δυνατοτήτων NATO πέραν των κοινοτικών δυνάμεων. Αποτελείτο, δε, όχι μόνον από δυνάμεις κρατών-μελών, αλλά και από σαράντα εννέα τρίτα κράτη.⁴⁰ Η εν λόγω επιχείρηση επρόκειτο να ολοκληρωθεί σε διάστημα έξι μηνών από την έναρξή της, εν τούτοις, παρατάθηκε έως τις 15 Δεκεμβρίου 2003 κατόπιν αιτήματος της κυβέρνησης των Σκοπίων προκειμένου να εδραιωθεί, περαιτέρω, η σταθερότητα στη χώρα. Στη συνέχεια, η επιχείρηση αντικαταστάθηκε από Αστυνομική Δύναμη της Ε.Ε. Η επιχείρηση Concordia υπήρξε κρίσιμη ως προς την ικανότητα της Ε.Ε. να διαχειρίζεται κρίσεις, αλλά και ως προς τις σχέσεις της με το NATO, κρίθηκε δε, επιτυχημένη παρά τις όποιες προκλήσεις, διαφωνίες και προβλήματα προέκυψαν σε επιχειρησιακό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο συντονισμού.⁴¹

Η Ε.Ε. ανέλαβε τη διεξαγωγή της επιχείρησης Althea στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη σε συνέχεια της επιχείρησης του NATO Stabilization Force (SFOR), στο πλαίσιο συμμόρφωσης με τους όρους της συμφωνίας Dayton και της εδραίωσης ενός περιβάλλοντος ασφαλείας και σταθερότητας.⁴² Η εν λόγω επιχείρηση, η έναρξη της

³⁹ <http://www.geetha.mil.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 7 Σεπτεμβρίου 2020.

⁴⁰ Φακιολάς, Τζιφάκης, ο.π., σελ. 92.

⁴¹ Simon John Smith, *EU-NATO cooperation: A case of institutional fatigue?* Volume 20, 2011, Issue 2, σελ. 254.

⁴² Φακιολάς, Τζιφάκης, ο.π. σελ. 100.

οποίας είχε ορισθεί στις 2 Δεκεμβρίου 2004 και η λήξη της δεν είχε προσδιορισθεί, διεξήχθη, επίσης, στο πλαίσιο της Συμφωνίας Berlin Plus και ως εκ τούτου η Ε.Ε. με γνώμονα την εμπειρία του ΝΑΤΟ, έκανε χρήση των δυνατοτήτων του και των υποδομών του.⁴³ Στη συγκεκριμένη αποστολή, συμμετείχαν κράτη που δεν αποτελούσαν μέλη της Ε.Ε. μεταξύ των οποίων η Βουλγαρία, το Μαρόκο, η Ρουμανία και η Τουρκία, ενώ το ΝΑΤΟ διατήρησε στρατιωτική παρουσία αποτελούμενη από 250 άτομα στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, της σύλληψης καταζητούμενων για εγκλήματα πολέμου, και μεταρρύθμισης στο πεδίο της άμυνας. Η επιχείρηση χρηματοδοτήθηκε μέσω του μόνιμου χρηματοδοτικού μηχανισμού Athena, ο οποίος δημιουργήθηκε τον Φεβρουάριο του έτους 2004. Σημειώνεται ότι η επιχείρηση Althea υπήρξε η μεγαλύτερη ειρηνευτική αποστολή στα Βαλκάνια σε οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο.⁴⁴ Κατόπιν, δε, επανεξέτασής της τα έτη 2017 και 2019, αποφασίστηκε η παράτασή της έως το έτος 2021, προκειμένου να εδραιωθεί η ασφάλεια και να γίνει ουσιαστική εφαρμογή των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων για την πορεία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης προς την Ε.Ε.⁴⁵ Η επιχείρηση Althea κρίθηκε, επίσης, επιτυχής.

Η Ε.Ε. η οποία συνεισέφερε σε αποστολή του Ο.Η.Ε. στο Κόσσοβο – τη λεγόμενη UNMIK, επί σειρά ετών, από το έτος 2008, ηγείται της μεγαλύτερης μη στρατιωτικής αποστολής, της λεγόμενης Eulex, στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ. Βασική αποστολή της Eulex αποτελεί η στήριξη των αρχών του Κοσόβου για την εδραίωση της έννομης τάξης.⁴⁶ Στις 18 Ιουνίου 2018, η εντολή της Eulex επαναπροσδιορίστηκε έως τις 14 Ιουνίου 2021, ενώ βασική της, πλέον, αποστολή θα είναι η παρακολούθηση συγκεκριμένων υποθέσεων και δικών, η στήριξη και καθοδήγηση των σωφρονιστικών υπηρεσιών και η μέριμνα για την εφαρμογή των συμφωνιών για την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας.⁴⁷ Δεδομένου δε, ότι ο κίνδυνος να υπάρξουν προβλήματα που να χρήζουν επίλυσης μέσω στρατιωτικών μέσων ήταν υπαρκτός, οι δυνάμεις ασφαλείας του ΝΑΤΟ παρέμειναν στο Κόσσοβο -αν και μειούμενες- από τον Ιούνιο του 1999 έως και σήμερα. Η εν λόγω συνεργασία διατήρησε άτυπη μορφή, λόγω του πολιτικού

⁴³ Dorin Savin, *Consideration regarding NATO and European Union relationship*, Research and Science Today, 2019, σελ. 39.

⁴⁴ Φακιολάς, Τζιφάκης, ο.π., σελ. 102-103.

⁴⁵ <http://www.consilium.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 7 Σεπτεμβρίου 2020.

⁴⁶ Savin, ο.π., σελ. 39.

⁴⁷ <http://www.consilium.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 7 Αυγούστου 2020.

αδιεξόδου στις Βρυξέλλες, το οποίο ήταν προϊόν της πολυπλοκότητας του ζητήματος του Κοσσόβου.⁴⁸

Στο Αφγανιστάν, Ε.Ε. και ΝΑΤΟ σε συνέχεια της ανατροπής του καθεστώτος των Ταλιμπάν, ανέλαβαν ουσιαστικό ρόλο για την εδραίωση της ειρήνης και της σταθερότητας στηρίζοντας την κυβέρνηση στην προσπάθειά της να εδραιώσει κράτος δικαίου και να ανοικοδομήσει τη χώρα. Η επιχείρηση Ευρο1 της Ε.Ε. αποτέλεσε μια ευρωπαϊκή, μη στρατιωτική, αστυνομική αποστολή σε ένα ασταθές περιβάλλον, η οποία αναπτύχθηκε το 2007. Βασική της αποστολή υπήρξε η στήριξη των αρχών ως προς την αστυνομική και δικαστική μεταρρύθμιση σε κεντρικό, περιφερειακό και επαρχιακό επίπεδο. Η άσκηση των καθηκόντων της στην επαρχία υπήρξε δυσχερής ελλείψει υλικοτεχνικών υποδομών και επαρκών συνθηκών ασφάλειας. Η επιχείρηση Ευρο1 κρίνεται επιτυχημένη όσον αφορά την επιμόρφωση, ενώ ως προς την καθοδήγηση και παροχή συμβουλών, η συνδρομή της δεν επέφερε ικανοποιητικά αποτελέσματα.⁴⁹ Η συνεργασία μεταξύ της επιχείρησης του ΝΑΤΟ, ISAF και της επιχείρησης της Ε.Ε., Ευρο1 συνεχίστηκε έως την ολοκλήρωση της ISAF, τον Δεκέμβριο του 2014 και την έναρξη της αποστολής του ΝΑΤΟ για την εκπαίδευση των αφγανικών δυνάμεων. Σημειώνεται ότι η συγκεκριμένη επιχείρηση ολοκληρώθηκε το 2014.⁵⁰ Στο πλαίσιο της εν λόγω επιχείρησης, υπήρξαν άτυπες συνομιλίες και συνεργασίες, επίσης, ελλείψει συναίνεσης (consensus). Η έλλειψη πολιτικής συμφωνίας και η δυσκολία ως προς την ανταλλαγή πληροφοριών παρακώλυε τη συνεργασία μεταξύ Ε.Ε. και ΝΑΤΟ, σε κρίσιμη περίοδο και σε κρίσιμη περιοχή.⁵¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι το Αφγανιστάν υπήρξε και παραμένει προτεραιότητα για το ΝΑΤΟ.

Αποστολή της επιχείρησης Atalanta που ανέλαβε η Ε.Ε. και η οποία ετέθη σε εφαρμογή στις 8 Δεκεμβρίου 2008, αποτελεί η καταπολέμηση της πειρατείας στις ακτές της Σομαλίας, στο πλαίσιο μιας συνολικής προσέγγισης της Ε.Ε. για μια ειρηνική και ασφαλή Σομαλία. Επίσης, η συγκεκριμένη επιχείρηση παρακολουθεί σκάφη και αλιευτικές δραστηριότητες και συνδράμει λοιπές αποστολές της Ε.Ε. στην περιοχή.⁵² Η Ε.Ε. συνεργάζεται με τις ναυτικές δυνάμεις του ΝΑΤΟ στο πλαίσιο της επιχείρησής του Operation Ocean Field για την αποτελεσματικότερη διαχείριση της

⁴⁸Smith, ο.π. σελ. 255.

⁴⁹<http://www.eca.europa.eu>, Ειδική Έκθεση Ελεγκτικού Συνεδρίου, 2015, ημερομηνία ανάκτησης: 7 Αυγούστου 2020.

⁵⁰Savin, ο.π. σελ. 39.

⁵¹Smith, ο.π.,σελ. 256.

⁵²<http://www.consilium.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 10 Αυγούστου 2020.

πειρατείας. Η επιχείρηση Atalanta προβλέπεται να ολοκληρωθεί στις 31 Δεκεμβρίου 2020.⁵³ Η συγκεκριμένη συνεργασία υπήρξε αποτελεσματική. Εν τούτοις, το γεγονός ότι πρόκειται για παράλληλες επιχειρήσεις εγείρει ζήτημα ανταγωνιστικότητας. Δέον να αναφερθεί ότι η επιχείρηση Atalanta υπήρξε καλύτερα οργανωμένη σε σχέση με νατοϊκές επιχειρήσεις και με σαφείς νομικές διευθετήσεις με χώρες του Κόλπου ως προς τη μεταφορά αιχμαλώτων πειρατών.⁵⁴

Η επιχείρηση Sophia της Ε.Ε. ξεκίνησε στις 22 Ιουνίου 2015 και ολοκληρώθηκε στις 31 Μαρτίου 2019 στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης προσέγγισης της Ε.Ε. για θέματα που άπτονται της μετανάστευσης. Βασική αποστολή της επιχείρησης είναι η οικοδόμηση ασφάλειας και σταθερότητας στη Λιβύη και η ναυτική ασφάλεια στην περιοχή της Κεντρικής Μεσογείου. Ειδικότερα, συνέβαλε στην καταπολέμηση εμπορίας ανθρώπων, στην εφαρμογή του embargo όπλων του Ο.Η.Ε. στις ακτές της Λιβύης, διεξήγε προγράμματα εκπαίδευσης για την ακτοφυλακή και το πολεμικό ναυτικό της Λιβύης και επιχείρησε δραστηριότητες επιτήρησης και ανταλλαγής πληροφοριών στο πλαίσιο της καταπολέμησης της παράνομης διακίνησης εξαγωγών πετρελαίου από τη Λιβύη.⁵⁵ Η ναυτική επιχείρηση του NATO Sea Guardian ξεκίνησε τον Νοέμβριο 2016 διεξάγοντας αποστολές στην θαλάσσια περιοχή της Μεσογείου, ενώ, επί σειρά ετών, παρείχε στήριξη στην επιχείρηση Sophia. Η συγκεκριμένη συνεργασία, υπήρξε, επίσης, αποτελεσματική.

Στο πλαίσιο της συνεργασίας Ε.Ε.-NATO, δέον να αναφερθεί ότι κατά τη Σύνοδο Υπουργών Άμυνας του NATO, στις 11 Φεβρουαρίου 2016 αποφασίσθηκε η συμβολή του NATO στην αντιμετώπιση της προσφυγικής-μεταναστευτικής κρίσης μέσω της συμμαχικής ναυτικής δύναμης SNMG2 (Standing NATO Maritime Group 2), η οποία διεξάγει «δραστηριότητα» παρακολούθησης, εποπτείας και αναγνώρισης στο θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου, σε συνεργασία με τις ελληνικές και τουρκικές Αρχές, καθώς και την FRONTEX. Τον Οκτώβριο 2016, αποφασίσθηκε η συνέχιση της εν λόγω δραστηριότητας στο Αιγαίο, ενώ η επιχείρηση του NATO Sea Guardian θα ενισχύσει την επιχείρηση της Ε.Ε. Sophia στην Κεντρική Μεσόγειο.⁵⁶

Ως προς τη διεξαγωγή παράλληλων ή επάλληλων επιχειρήσεων στο πλαίσιο Ε.Ε. – NATO, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι είναι εμφανής η ύπαρξη κενού μεταξύ εφαρμογής-βούλησης. Συγκεκριμένα, εκφέρεται η γνώμη ότι η Ε.Ε., εξαρτώμενη

⁵³<http://www.consilium.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 10 Αυγούστου 2020.

⁵⁴ Smith, ο.π., σελ. 257.

⁵⁵<http://www.consilium.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 10 Αυγούστου 2020.

⁵⁶<http://www.mfa.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 10 Αυγούστου 2020.

από τις υποδομές και τις δυνατότητες του NATO, συχνά, εγκλωβισμένη στην πολιτική βούληση λοιπών ισχυρών κρατών, υλοποιεί παρόμοιες επιχειρήσεις με αυτές του NATO, χωρίς διαφοροποιημένους στόχους και χωρίς να αποκτά τον διεθνικό ή μετα-εθνικό χαρακτήρα που αρμόζει σε μια «διεθνική οντότητα πολιτικής και αμυντικής ολοκλήρωσης». Επιπροσθέτως, αναφορικά με τις επιχειρήσεις στα Δυτικά Βαλκάνια, σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η Ε.Ε., δεν κλήθηκε να διαχειρισθεί κρίσιμες καταστάσεις και να υλοποιήσει επιχειρήσεις σε περιόδους έκρυθμες, αλλά σε περιόδους μετασυγκρουσιακές κατά τις οποίες οι εντάσεις έμοιαζαν απομακρυσμένες. Συνεπώς, μια ενδεχόμενη αποτυχία των εν λόγω επιχειρήσεων δεν αποτελούσε υπαρκτό κίνδυνο. Μια ακόμη παράμετρος που θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν είναι η έλλειψη κατάλληλου σχεδιασμού, ώστε παράλληλα με την αντιμετώπιση κρίσεων και την οικοδόμηση περιβάλλοντος ασφαλείας να ακολουθούνται και οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις.⁵⁷

Ενότητα 3.3: Εταιρική σχέση Ε.Ε.-NATO στον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης

Η έρευνα, η ανάπτυξη και η καινοτομία αποτελούν πεδία στα οποία υπάρχει δυνατότητα εφαρμογής συνεργασίας μεταξύ Ε.Ε.-NATO. Η Ε.Ε., μια *sui generis* πολιτεία, πάροχος ευημερίας, επί σειρά δεκαετιών, εστίαζε στην οικονομική και κοινωνική συνεργασία ως προϋπόθεση για την επίτευξη της ειρήνης. Το NATO, πάροχος ασφάλειας, υπήρξε η μόνη και ουσιαστική λύση έναντι της σοβιετικής απειλής, ενώ εξακολουθεί να διατηρεί τον ρόλο του ως πάροχος ασφάλειας ανά τον πλανήτη. Συνεπώς, θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι η Ε.Ε. και το NATO αναδύθηκαν και αναπτύχθηκαν για διαφορετικούς λόγους ο καθένας, με διαφορετικές προτεραιότητες, διαφορετική πολιτική δυναμική, διαφορετικές μεθόδους προς επίτευξη συνεργασίας, με αποτέλεσμα η φύση της συνεργασίας στους συγκεκριμένους τομείς να επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις προαναφερόμενες παραμέτρους.⁵⁸

Το NATO διαθέτει μακράν παράδοση στην τεχνολογική ανάπτυξη και συνεργασία μεταξύ των μελών του, καθώς ενθαρρύνει τη διατλαντική συνεργασία στην άμυνα και τη βιομηχανία μεταξύ Συμμάχων, στο πλαίσιο του διατλαντικού του χαρακτήρα. Σημειώνεται ότι το 1998, ιδρύθηκε εξειδικευμένο σώμα για την αμυντική

⁵⁷ Φακιολάς, Τζιφάκης, ο.π.,σελ. 104.

⁵⁸ Daniell Fiott, *EU-NATO Cooperation: The case of Defense R & D*, EU Institute for Security Studies, 2018, σελ. 282-283.

έρευνα και ανάπτυξη, το λεγόμενο NATO Research and Technology Organization (RTO), το οποίο, κατά το 2010, μετονομάστηκε σε Science and Technology Organization (STO) και παραμένει ο βασικός οργανισμός για την αμυντική συνεργασία και έρευνα μεταξύ των Συμμάχων. Επιπλέον, εντός δομών NATO, υλοποιείται η διαδικασία NATO Defence Planning Process, η οποία αποσκοπεί στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων μεταξύ Συμμάχων, ενώ καθορίζεται ένα τετραετές σχέδιο δράσης και στο πλαίσιο της οποίας επιχειρείται η ένταξη εθνικών αμυντικών σχεδιασμών. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα κράτη-μέλη της Συμμαχίας συμμετέχουν στο εν λόγω πρόγραμμα, σε εθελοντική βάση, ενώ δεν προβλέπονται κυρώσεις σε περίπτωση που δεν επιτευχθούν οι συμφωνημένοι στόχοι.⁵⁹

Από την άλλη πλευρά, οι οικονομικοί δεσμοί μεταξύ των μελών της Ε.Ε. δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για τεχνολογική ανάπτυξη και προώθηση της καινοτομίας. Παρά το γεγονός ότι, σε προγενέστερη περίοδο, βάσει του άρθρου 223 της Συνθήκης της Ρώμης (1957), δεν προβλεπόταν ο χειρισμός αμυντικών ζητημάτων, οι κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών χωρών επένδυσαν στην αμυντική τεχνολογία. Υπό την αιγίδα της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, κυβερνήσεις δυτικών χωρών ίδρυσαν το λεγόμενο Western European Armaments Group (WEAG), το 1992, το οποίο εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας, το 2005, προκειμένου να προαχθεί η συνεργασία. Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας αποτελεί εξειδικευμένο διακυβερνητικό Οργανισμό που ενθαρρύνει την επίτευξη συμφωνημένων στόχων. Αναφέρεται, ενδεικτικά, ότι κατά την περίοδο 2007-2014, τα μέλη του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας πέτυχαν μόνον το 20% των στόχων τους.⁶⁰ Δεδομένου ότι στο πλαίσιο της Ε.Ε., υπήρχαν περιορισμοί ως προς την παραγωγή ή το εμπόριο οπλικών συστημάτων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρησιμοποίησε χρηματοδοτικό μηχανισμό για να ενισχύσει την ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, ενώ από το έτος 2016, προέβη σε αναπροσαρμογή της χρηματοδότησης της αμυντικής έρευνας και μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας, οι περιορισμοί ως προς τη χρήση πόρων της Ε.Ε. για την άμεση χρηματοδότηση αμυντικών προγραμμάτων έπαψαν να υφίστανται. Ως αποτέλεσμα, η Ε.Ε. αναδεικνύεται σε έναν από τους βασικούς επενδυτές στον ευρωπαϊκό χώρο.⁶¹

⁵⁹ Fiott, ο.π., σελ. 284-285.

⁶⁰ Fiott, ο.π., σελ. 286-287.

⁶¹ Fiott, ο.π., σελ. 288-289.

Ως προς τη συνεργασία Ε.Ε.-ΝΑΤΟ στο συγκεκριμένο πεδίο, θα πρέπει να ειπωθεί ότι αυτή αποδεικνύεται πολύ περιορισμένη. Οι ευρωπαίοι σύμμαχοι κάνουν περιορισμένες επενδύσεις στην άμυνα και δαπανούν περιορισμένα ποσά στην έρευνα και ανάπτυξη. Η έλλειψη δυνατότητας χρηματοδότησης της έρευνας από πλευράς Ε.Ε. αποτέλεσε τροχοπέδη για τη συνεργασία της με το ΝΑΤΟ, καθώς υπήρξαν περιορισμένες ευκαιρίες για συνεργασία και οι καρποί αυτών των επενδύσεων θα είναι εμφανείς μακροπρόθεσμα. Μια από τις πλέον, όμως, σημαντικές παραμέτρους που οδήγησε στην περιορισμένη συνεργασία, είναι η έλλειψη κοινού στρατηγικού οράματος και κοινής στρατηγικής αντίληψης. Το κοινό στρατηγικό όραμα προϋποθέτει ουσιαστική συμφωνία ως προς τη διάθεση πόρων, τη μορφή στρατιωτικής δύναμης που θα χρησιμοποιηθεί, καθώς και τον τόπο που θα χρησιμοποιηθεί.⁶² Το ΝΑΤΟ αποτελεί αμυντική συμμαχία, εστιάζει στην προστασία των συμμάχων μέσω στρατιωτικών επιχειρήσεων και αποδίδει μεγάλη σημασία στις αμυντικές επενδύσεις. Η Ε.Ε. αποτελεί νεοεισερχόμενη δύναμη στο πεδίο των αμυντικών επενδύσεων, η δε δυναμική της προκύπτει μέσω της ενιαίας αγοράς και του κοινοτικού κεκτημένου (*acquis communautaire*), τα οποία, ενδεχομένως και να μειώνουν το κόστος της αμυντικής συνεργασίας. Επιπλέον, η Ε.Ε. είναι δυνατόν να συνδέσει την άμυνα με εμπορικά προγράμματα, κάτι το οποίο το ΝΑΤΟ δεν είναι σε θέση να κάνει ως, αμιγώς, στρατιωτική συμμαχία.⁶³ Πέραν του γεγονότος της περιορισμένης συνεργασίας για τους προαναφερόμενους λόγους, τίθεται, επίσης, το ερώτημα κατά πόσον είναι εφικτή μια στενότερη συνεργασία, στο άμεσο μέλλον. Η άμυνα αντικατοπτρίζει πολιτικές προτεραιότητες εθνικών κυβερνήσεων, ενώ η συνοχή, το *consensus* και η κατανόηση των αναγκών αμφοτέρων πλευρών αποτελούν τις προϋποθέσεις για στενότερη συνεργασία. Η εκλογή του Ντόναλντ Τραμπ συνδέθηκε με την έμφαση που αποδίδουν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής στις αμυντικές δαπάνες και την κατανομή των βαρών και οι περιορισμένες δαπάνες των Ευρωπαίων για την άμυνα, την έρευνα και την καινοτομία προκαλούν ιδιαίτερη ανησυχία στις Η.Π.Α. Είναι προφανές ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο εντός της Συμμαχίας και αποτελούν τον πιο ισχυρό επενδυτή στην αμυντική έρευνα και ανάπτυξη, όμως τα γεωπολιτικά συμφέροντα, οι

⁶² Fiott, ο.π., σελ. 290-292.

⁶³ Fiott, ο.π., σελ. 295

στόχοι και οι προτεραιότητες των Συμμάχων, συνήθως, δεν είναι συμβατά σε επίπεδο σχέσεων NATO-Ε.Ε., αλλά και σχέσεων Ευρωπαίων-Η.Π.Α.⁶⁴

Ενότητα 3.4: Θεσμική κόπωση

Συχνά, γίνεται λόγος για «θεσμική κόπωση» σε επίπεδο εταιρικής σχέσης Ε.Ε.- NATO, η οποία είναι απόρροια πολιτικών αντιπαραθέσεων, διαφορετικών συμφερόντων και διαφορετικών προσεγγίσεων μεταξύ των κρατών-μελών. Αποτελεί γεγονός ότι έχουν γίνει προσπάθειες να αμβλυνθούν οι διαφωνίες και να ξεπεραστούν τα πολιτικά αδιέξοδα που παρακωλύουν τη συνεργασία Ε.Ε. – NATO, ωστόσο, ενδεικτικά αναφέρεται ότι για χώρες όπως η Κύπρος και η Τουρκία, η εθνική ασφάλεια και η επίτευξη εθνικών συμφερόντων αποτελεί προτεραιότητα, και η στρατηγική εταιρική σχέση Ε.Ε. – NATO έπεται. Συνεπώς, καμία εκ των δύο πλευρών δεν συνεργάζεται πρόθυμα εάν δεν επιλυθεί το κυπριακό ζήτημα αλλά και αυτό της προοπτικής ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε. Μέσω των ανεπίλυτων ή δυσεπίλυτων διαφορών και αδιεξόδων, η θεσμική κόπωση στη συνεργασία αυτή αποτελεί υπαρκτό κίνδυνο. Ωστόσο, η εμπειρία έχει δείξει ότι παρά τις δυσχέρειες και τα αδιέξοδα, υπερτερεί η «κοινή κουλτούρα» των υπευθύνων δρώντων για τις επιχειρήσεις, αλλά και η απροθυμία ανάληψης ευθύνης τυχόν αποτυχιών.⁶⁵

Επίσης, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η συμφωνία Berlin Plus είναι παρωχημένη και περιοριστική, ενώ έχει προταθεί να εξετασθεί το ενδεχόμενο μιας «αντίστροφης» συμφωνίας Berlin Plus κατά την οποία το NATO θα ήταν δυνατόν να διεξάγει επιχειρήσεις μη στρατιωτικές με χρήση των δυνατοτήτων της Ε.Ε. Ωστόσο, η θεώρηση αυτή αποδεικνύεται, μάλλον, άστοχη καθώς δεν υπάρχει συναίνεση ως προς τη διεξαγωγή μη στρατιωτικών επιχειρήσεων από πλευράς NATO, ενώ το πεδίο δράσης αυτής της κατηγορίας επιχειρήσεων είναι σημαντικά περιορισμένο.⁶⁶

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ρωσία – Ε.Ε. – NATO

Η «δραστήρια στάση» της Ρωσίας στο πεδίο της ασφάλειας προκαλεί, αδιαμφισβήτητα, εντάσεις στο ανατολικό και νοτιοανατολικό τμήμα της Ευρώπης και αποτελεί αντικείμενο έντονου προβληματισμού εντός Ε.Ε. και NATO.

⁶⁴ Fiott, ο.π., σελ. 286

⁶⁵ Smith, ο.π., σελ. 258.

⁶⁶ Smith, ο.π., σελ. 259.

Αίτια της αντιπαράθεσης δεν αποτελούν μόνον τα αποκλίνοντα συμφέροντα μεταξύ Ρωσίας και Ε.Ε./ΝΑΤΟ, αλλά γενικότερα οι αντιλήψεις της Ρωσίας περί ασφάλειας, καθώς και οι αρχές που πρεσβεύει. Η Ρωσία αντιλαμβάνεται το διεθνές περιβάλλον ως πεδίο αβεβαιότητας και ανταγωνισμού, μέσα στο οποίο απειλείται και θα πρέπει να αμυνθεί.⁶⁷ Η Δύση, από την πλευρά της, επωφελούμενη από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, εδραίωσε μια νέα τάξη πραγμάτων, στην οποία κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η ενίσχυση της επιρροής της στις χώρες που συνορεύουν με τη Ρωσία, ενώ η Ρωσία γίνεται, η ίδια, αντιληπτή, ως απειλή για Ε.Ε. και ΝΑΤΟ.⁶⁸

Η εισβολή της Ρωσίας στη Γεωργία, το 2008, οι κρίσεις στην Αμπχαζία, στη Νότια Οσσετία, στην Υπερδνειστερία, στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, η παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας και η ανάμιξη της Ρωσίας στην Ανατολική Ουκρανία το 2014 εγείρουν ιδιαίτερη ανησυχία στη Δύση, ενώ η στρατιωτική παρουσία και δράση της Ρωσίας στη Συρία, από το 2015 και μετά, η παροχή στήριξης στο καθεστώς Άσαντ, η συμμετοχή της σε διαπραγματευτικές συζητήσεις, αλλά και η στρατιωτική της παρουσία στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου ενισχύουν την αντίληψη της Δύσης περί ρωσικής απειλής, αλλά και αποδεικνύουν τη βούληση της Ρωσίας, μέσω της αποσταθεροποιητικής της πολιτικής, να γίνει αποδεκτή ως υπολογίσιμη δύναμη από Ε.Ε. και ΝΑΤΟ, να ενισχύσει την επιρροή της ανά την Ευρώπη, αλλά και επέκεινα, καθώς και να διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στις διεθνείς εξελίξεις.⁶⁹

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, μέσω της στρατιωτικής δράσης της στη Συρία, της απόκτησης αεροπορικής βάσης στη Λαττάκεια και της επέκτασης της ναυτικής της βάσης στο Ταρτούς, η Ρωσία επιχειρεί να ενισχύσει την επιρροή της στην περιοχή και να εδραιώσει τη ναυτική παρουσία της στη Μεσόγειο.

Οι δε, στόχοι της στη Λιβύη είναι αντίστοιχοι με αυτούς στη Συρία, καθώς επιδιώκει να ενισχύσει το status της σε μια εύθραυστη γεωγραφική περιοχή, όπου οι χώρες-μέλη της Ε.Ε., του ΝΑΤΟ, αλλά και οι γείτονες χώρες έχουν, συχνά, αντικρουόμενα συμφέροντα.⁷⁰

⁶⁷*Facing Russia's strategic challenges: security developments from the Baltic Sea to the Black Sea*, Directorate General for External Policies, Policy Department, 2017, <http://www.europarl.europa.eu> σελ. 4., ημερομηνία ανάκτησης: 27 Αυγούστου 2020

⁶⁸*Facing Russia's strategic challenges: security developments from the Baltic Sea to the Black Sea*, ο.π., σελ. 5.

⁶⁹*Facing Russia's strategic challenges: security developments from the Baltic Sea to the Black Sea*, ο.π., σελ. 33.

⁷⁰Ziya Meral, *NATO and its southern flank*, Whitehall papers, 14.4.2020, σελ. 84-85

Από την άλλη πλευρά, η μάχη κατά του Ισλαμικού Κράτους σφυρηλάτησε μια μορφή Συμμαχίας μεταξύ Η.Π.Α., Ρωσίας και Τουρκίας, ενώ, ταυτόχρονα οι σχέσεις Τουρκίας-Ε.Ε.-NATO παραμένουν τεταμένες, και οι σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας καθίστανται στενότερες μέσω της συνεργασίας τους στη βάση του συντονισμού στρατιωτικής δράσης τους στη Συρία.⁷¹

Επιπλέον, η Ρωσία μέσω των ειδικών σχέσεων που διατηρεί με την Τουρκία, επιχειρεί να διεμβολίσει το NATO και να πλήξει την εσωτερική του συνοχή. Συγκεκριμένα, η πώληση πυραυλικού συστήματος S 400 από Ρωσία προς Τουρκία, επηρεάζει, σαφώς, τη συνοχή της Συμμαχίας, καθώς η αγορά οπλικού συστήματος από χώρα μη μέλος του NATO αποτελεί σαφή απόκλιση από τα καθήκοντα που έχουν τα κράτη-μέλη εντός του NATO.⁷² Λαμβανομένου υπόψιν του κρίσιμου ρόλου που διαδραματίζει η Τουρκία στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, η Ρωσία, ως διαλυτικός παράγοντας, επιχειρεί να αποδυναμώσει τη σχέση NATO-Τουρκίας, ώστε να διαιωνίζεται η εύθραυστη κατάσταση στην περιοχή.⁷³ Επίσης, η Ρωσία δημιουργεί εντάσεις και στη σχέση Ε.Ε. –Τουρκίας, καθώς η συνεργασία της με την Τουρκία για την κατασκευή του αγωγού Turkish Stream δημιούργησε κώλυμα ως προς την εξέλιξη της κατασκευής του αγωγού Southern Gas Corridor.⁷⁴

Η Ε.Ε. αντέδρασε, σχετικά, καθυστερημένα στην επιθετική πολιτική της Ρωσίας, καθώς αντιμετώπιζε πολλαπλές κρίσεις, μεταξύ των οποίων και την οικονομική, τη μεταναστευτική-προσφυγική, την άνοδο του λαϊκισμού και της ξενοφοβίας στην Ευρώπη, αλλά και εσωτερικά προβλήματα, μεταξύ άλλων. Επεδίωξε, επίσης, καθυστερημένα να επιταχύνει την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, το έτος 2015, εν τούτοις, χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα. Σημειώνεται δε, ότι η Ρωσία δεν προσέβλεπε σε συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, αντιθέτως, προέβη στη δημιουργία της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης προκειμένου να εδραιώσει τη θέση της όχι μόνον έναντι της Ε.Ε. αλλά και έναντι της Κίνας. Παράλληλα, η Ε.Ε. συντόνισε οικονομικές κυρώσεις έναντι της Ρωσίας, ενώ ταυτόχρονα επεδίωξε να παραμείνει ανοικτή η διάυλος επικοινωνίας μέσω διαλόγου.⁷⁵

⁷¹ *Facing Russia's strategic challenges: security developments from the Baltic Sea to the Black Sea*, ο.π., σελ. 33.

⁷² Αλέξανδρος Δρίβας, *Οι προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπίσει το NATO*, e-kyklos.gr, σελ. 3.

⁷³ Meral, ο.π., σελ. 88.

⁷⁴ Duke, Gebhard, ο.π., σελ. 388.

⁷⁵ Duke, Gebhard, ο.π. σελ. 382.

Δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός, η απόφαση των Η.Π.Α. για αύξηση αμυντικών δαπανών για την Ευρώπη για το έτος 2017 και η παραμονή της στρατιωτικής παρουσίας των Η.Π.Α. στην Ευρώπη.⁷⁶ Το NATO δεν απέκλεισε, μελλοντικά, τον διάλογο με την Ρωσία, ωστόσο, αντέδρασε στην στρατηγική της ενισχύοντας την στάση άμυνας και αποτροπής και τη στρατιωτική παρουσία του στο ανατολικό τμήμα της Συμμαχίας, αλλά και διακόπτοντας κάθε στρατιωτική και πολιτική συνεργασία με τη Ρωσία. Ενίσχυσε, επίσης, τους δεσμούς του με τη Φινλανδία και τη Σουηδία για να εδραιώσει την ασφάλεια στη Βαλτική.⁷⁷ Επιπλέον, κατά τη Σύνοδο Κορυφής στη Βαρσοβία, το 2016, επισημάνθηκε η στρατηγική σημασία της περιοχής του Ευξείνου Πόντου, ενώ τέθηκε το πλαίσιο για στενότερο πολιτικό διάλογο και συνεργασία προς την κατεύθυνση ενδεχόμενης μελλοντικής ευρωπαϊκής προοπτικής χωρών της περιοχής.⁷⁸

Παράλληλα με την τακτική της αποτροπής, της επιβολής οικονομικών κυρώσεων αλλά και του «ανοικτού» ενδεχομένου για διάλογο, Ε.Ε. και NATO απομόνωσαν τη Ρωσία από τα διεθνή fora, προκειμένου να θέσουν φραγμούς στις βλέψεις της και να εδραιώσουν τη σταθερότητα στην περιοχή, γεγονός που συνετέλεσε στην επιδείνωση των σχέσεών τους με τη Ρωσία.⁷⁹

Μια ακόμη παράμετρος που θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν είναι ότι χώρες-μέλη της Ε.Ε. και NATO αποτελούν για τη Ρωσία τον σημαντικότερο εμπορικό εταίρο, ενώ η Ρωσία αποτελεί βασικό προμηθευτή ενέργειας για κάποιες από αυτές. Ως εκ τούτου, η Ρωσία καλύπτει το 100% των αναγκών σε εφοδιασμό πετρελαίου χωρών όπως η Βουλγαρία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Σλοβακία, η Φινλανδία, ένα μεγάλο ποσοστό αναγκών της Πολωνίας και της Ουγγαρίας, ενώ χώρες όπως η Σουηδία, η Ελλάδα, η Ρουμανία και η Εσθονία έπονται. Παρά ταύτα, η Ρωσία δύσκολα θα μπορούσε να προβεί σε embargo πετρελαίου υποκινούμενη από πολιτικές σκοπιμότητες, δεδομένου ότι στην περίπτωση αυτή, η διακοπή εφοδιασμού ορισμένων κρατών θα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών και σε λοιπά κράτη με τα οποία θα διατηρούσε τη συγκεκριμένη μορφή συνεργασίας.⁸⁰ Ως προς την

⁷⁶ Duke, Gebhard, ο.π. σελ. 385.

⁷⁷ Duke, Gebhard, ο.π., σελ. 381.

⁷⁸ *Facing Russia's strategic challenges: security developments from the Baltic Sea to the Black Sea*, ο.π., σελ. 25.

⁷⁹ Petros Demetriou, *NATO and CSDP: Can the EU afford to go solo?*, Cogent Social Studies 11..7.2016, σελ. 24.

⁸⁰ *Facing Russia's strategic challenges: security developments from the Baltic Sea to the Black Sea*, ο.π., σελ. 34.

εξαγωγή φυσικού αερίου προς τις βαλτικές και λοιπές χώρες, η ενεργειακή ασφάλεια δεν αποτελεί, πλέον, πρόκληση, ζωτικής σημασίας για τις χώρες της περιοχής, δεδομένου ότι βασίζονται και σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας αλλά και ότι η κατασκευή του αγωγού της Βαλτικής αλλά και του αγωγού TAP θα αποτελέσει μέρος της λύσης του προβλήματος.⁸¹

Θα ήταν σκόπιμο, επίσης, να επισημάνουμε τις στενές σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και ακροδεξιών κομμάτων ανά την Ευρώπη και την υπόγεια στήριξη που παρέχει η Ρωσία σε αυτά. Η ενισχυμένη παρουσία ακροδεξιών κομμάτων σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Βρετανία, Ουγγαρία, Ελλάδα κ.ο.κ.), αλλά και στις ευρωεκλογές, κατά το έτος 2014, αναδεικνύει τη δυναμική που διαθέτουν ώστε να διαδραματίσουν ρόλο στα τεκταινόμενα, καθώς και να επηρεάζουν την κοινή γνώμη.⁸² Η προσήλωση στις παραδοσιακές αξίες και στην ορθόδοξη πίστη, ο ευρωσκεπτικισμός, τα αντιαμερικανικά, αντινατοϊκά και αντιδυτικά αισθήματα, η αντιφιλελεύθερη πολιτική και η προσήλωση σε έννοιες όπως εδαφική ακεραιότητα και εθνική ανεξαρτησία αποτελούν σημεία επαφής μεταξύ των δύο πλευρών.⁸³ Στο πλαίσιο αυτό, η Ρωσία μέσω των ιδιαίτερων δεσμών που διατηρεί με τα κόμματα αυτά, επεκτείνει την επιρροή της στην Κεντρική, Νοτιο-ανατολική και Δυτική Ευρώπη, ασκεί πίεση σε ευρωπαϊκές κυβερνήσεις αποβλέποντας σε μια περισσότερο υποστηρικτική στάση απέναντί της, προωθεί τα οικονομικά και στρατηγικά της συμφέροντα πέραν των συνόρων της, επιχειρεί τη «νομιμοποίηση» της δράσης της σε Υπερδνειστερία, Αμπχαζία, Ν. Οσσετία και πρόσφατα στην Κριμαία, ενώ αποβλέπει στην αποδυνάμωση της Ε.Ε. και του NATO, καθώς και στη διατάραξη της εσωτερική τους συνοχή ενισχύοντας το προφίλ της ως αξιόπιστης εναλλακτικής και προβάλλοντας την αξία της αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής και της αποσύνδεσης από τις δομές της Ε.Ε. και του NATO.⁸⁴

Η Ρωσία αποτελεί διαλυτική δύναμη, προκαλεί εντάσεις και υιοθετεί αποσταθεροποιητική πολιτική με στόχο τη συνοχή Ε.Ε – NATO, αλλά και τη διείσδυσή της στην Ευρώπη και την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Ωστόσο, παρά τις όποιες της στρατηγικές επιλογές, βλέψεις και αντιλήψεις εξακολουθεί να διαθέτει υπολογίσιμη περιφερειακή και παγκόσμια ισχύ, να διαδραματίζει ρόλο στις

⁸¹ *Facing Russia's strategic challenges: security developments from the Baltic Sea to the Black Sea*, ο.π., σελ. 37-38.

⁸² Antonis Klapsis, *An Unholy Alliance, The European Far Right and Putin's Russia.*, Wilfried Martens Centre for European Studies, 2015, σελ. 53.

⁸³ Klapsis, ο.π., σελ. 17.

⁸⁴ Klapsis, ο.π., σελ. 49-50.

διεθνείς εξελίξεις στην περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, καθώς και να ασκεί επιρροή σε χώρες της περιοχής, αλλά και εκτός περιοχής. Δέον να σημειωθεί ότι αποτελεί ένα από τα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών γεγονός που παγιώνει τη θέση της στη διεθνή σκηνή. Εν τούτοις, οι σχέσεις Ε.Ε./NATO – Ρωσίας, κατά πάσα πιθανότητα, θα συνεχίσουν, επί μακρόν, να χαρακτηρίζονται από εντάσεις και διακυμάνσεις ελλείψει εμπιστοσύνης, λόγω ιστορικών καταβολών, αλλά και διαφορετικών προσεγγίσεων ή αντικρουόμενων συμφερόντων.⁸⁵ Πέραν της ουκρανικής κρίσης, θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν οι προγενέστερες κρίσεις στην Αμπχαζία, στη Νότια Οσσετία, στην Υπερδνειστερία και στο Ναγκόρνο Καραμπάχ, στο πλαίσιο των οποίων παραβιάζεται κάθε ίχνος ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το κράτος δικαίου. Καμία από τις ως άνω «περιοχές» δεν έχει αναγνωρισθεί, σε διεθνές επίπεδο, ως κρατική οντότητα και καμία από αυτές δεν προβλέπεται να επιλυθεί άμεσα.⁸⁶

Παρά ταύτα, εν όψει των σύγχρονων προκλήσεων που χρήζουν συλλογικής αντιμετώπισης, ο διάλογος και ο κοινός βηματισμός έναντι παγκόσμιων απειλών μόνον προς όφελος Ε.Ε., NATO, αλλά και Ρωσίας μπορεί να αποβεί.⁸⁷

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΕΕ., NATO ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Στο σύγχρονο περιβάλλον ασφαλείας, η Ε.Ε. και το NATO καλούνται να αντιμετωπίσουν ποικίλες απειλές που αναδύονται μέσα από γεωπολιτικές και τεχνολογικές εξελίξεις και που καθιστούν τη μεταξύ τους συνεργασία ολοένα και πιο αναγκαία. Πρόκειται για προκλήσεις, όπως η τρομοκρατία, ο κυβερνοπόλεμος, η ενεργειακή ασφάλεια, οι εξελίξεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, η κλιματική αλλαγή, η άνοδος της Κίνας, οι υβριδικές απειλές, η μεταναστευτική προσφυγική κρίση. Οι εν λόγω προκλήσεις αποτελούν πολύπλοκα φαινόμενα που εντοπίζονται μέσα σε έναν διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον ασφαλείας και η αντιμετώπισή τους απαιτεί συντονισμένη και ολοκληρωμένη προσέγγιση και δράση. Ειδικότερα, θα επικεντρωθούμε σε ζητήματα όπως η τρομοκρατία, ο

⁸⁵ Κατερίνα Βαθρακογιάννη, *Οι σχέσεις Ε.Ε.-Ρωσίας στην μεταψυχροπολεμική εποχή*, Κέντρο Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, 20.9.2019, σελ. 3-5.

⁸⁶ Dimitriou, ο.π., σελ. 33.

⁸⁷ Βαθρακογιάννη, ο.π., σελ. 3-5.

κυβερνοπόλεμος, η ενεργειακή ασφάλεια, και οι εξελίξεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αφενός δεδομένου του περιορισμένου χώρου, αφετέρου δεδομένου ότι πρόκειται για έναν συνδυασμό «νέων» και «παλαιών» απειλών που έχουν πλέον αποκτήσει παγκόσμιο χαρακτήρα.

Ενότητα 5.1: Τρομοκρατία

Η τρομοκρατία δεν αποτελεί νέο φαινόμενο στην Ευρώπη, εν τούτοις, μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις Η.Π.Α. αναδείχθηκε σε παγκόσμιο φαινόμενο και σε μια από τις σημαντικότερες απειλές για τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ, καθώς δεν περιορίζεται από σύνορα, εθνικότητες και θρησκείες. Η ριζοσπαστικοποίηση ευρωπαίων πολιτών που είτε έλαβαν μέρος σε τρομοκρατικές ενέργειες στις χώρες καταγωγής τους είτε έφυγαν από δυτικές ευρωπαϊκές χώρες για να ενσωματωθούν σε τρομοκρατικές οργανώσεις αποτελεί σημαντική παράμετρο που θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν στο πλαίσιο της ανάγκης αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και του εξτρεμισμού εκτός Δύσης.⁸⁸ Το γεγονός ότι επαναλαμβανόμενες επιθέσεις συνέπεσαν χρονικά με την αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη επιφέρει την ταύτιση των δύο φαινομένων, η οποία, όμως, δεν είναι τεκμηριωμένη. Σύμφωνα δε, με Frontex και Europol δεν έχει επιβεβαιωθεί η «εισβολή τρομοκρατών στην Ευρώπη μέσω των μεταναστευτικών οδών» αν και κρίνεται αναγκαίο να εκτιμηθεί ενδεχόμενος κίνδυνος. Εν τούτοις, υπάρχει μια σύνδεση μεταξύ των δύο φαινομένων, καθώς τρομοκράτες μαχητές έχουν διεισδύσει σε ευρωπαϊκές χώρες μέσω μεταναστευτικών ροών, ενώ η τρομοκρατία σε χώρες της Μέσης Ανατολής και Βορείου Αφρικής αποτελεί σημαντική αιτία της αύξησης των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη.⁸⁹ Η καταπολέμηση της τρομοκρατίας προϋποθέτει συλλογική και ολοκληρωμένη προσέγγιση της ασφάλειας, συντονισμένη δράση, συνδυασμό εργαλείων και πολιτικών, καθώς και ιδιαίτερη έμφαση στην αναγκαιότητα της διεθνούς συνεργασίας, στο πλαίσιο της πρόληψης, προετοιμασίας, αντίδρασης και επιστροφής στην κανονικότητα.⁹⁰

⁸⁸ Τριαντάφυλλος Καρατράντος, *Η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας*, <http://www.tanea.gr>, ΕΛΙΑΜΕΠ 21.5.2019,

⁸⁹ Τριαντάφυλλος Καρατράντος, *Η ταύτιση τρομοκρατίας και μετανάστευσης*, <http://www.tanea.gr> ΕΛΙΑΜΕΠ, 9.10.2018.

⁹⁰ Τριαντάφυλλος Καρατράντος, *Η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας*, ο.π.

Η εμφάνιση και δράση της ISIS (Ισλαμικό Κράτος), μεταξύ άλλων οργανώσεων, αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα το οποίο αποδεικνύει ότι η παγκόσμια ισλαμιστική τρομοκρατία αποτελεί σύνθετο φαινόμενο και απαιτεί πολύπλευρη προσέγγιση και αντιμετώπιση. Η ISIS, η οποία υφίσταται, πλέον, την στρατιωτική της ήττα, μέσω της ευελιξίας της και της προσαρμοστικότητάς της ανά τις συνθήκες, ανέπτυξε πολύμορφη δράση συμπεριλαμβανομένων πράξεων βίας, δημοσίων εκτελέσεων, βιασμών και χιλιάδων τρομοκρατικών ενεργειών τις οποίες σχεδίαζε και υλοποιούσε σε διαφορετικούς προορισμούς. Συνήθως, στρατολογούσε μαχητές μεταξύ των μουσουλμάνων των δυτικών χωρών και οι τρομοκρατικές επιθέσεις της ελάμβαναν χώρα σε Συρία, Ιράκ, αλλά και σε χώρες της Δύσης, οι οποίες αποτελούν μέλη της Ε.Ε. και NATO (π.χ. Γαλλία, Βέλγιο, κ.λ.π.). Στόχος των επιθέσεων υπήρξαν απλοί πολίτες, ιδιοκτησίες, αλλά και σώματα στρατού και αστυνομίας, ενώ χαρακτηριστικό τους ήταν η βίαιη συμπεριφορά σε αιχμαλώτους, με αποτέλεσμα τον θάνατο σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό. Η πιο κοινή μέθοδος επιθέσεων υπήρξαν οι βομβαρδισμοί ή οι εκρήξεις, ενώ οι βομβιστικές επιθέσεις αυτοκτονίας θεωρούνταν αρκετά αποτελεσματικές. Η ISIS χαρακτηρίζεται, επίσης, και ως υβριδική τρομοκρατική οργάνωση, η οποία αποτελεί υποκρατικό δρώντα και δρα πέρα από διεθνείς νόμους.⁹¹

Στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, το NATO αποτελεί, από το έτος 2017, μέλος του Παγκόσμιου Συνασπισμού κατά της Τρομοκρατίας (Global Coalition to Defeat ISIS) και έχει διατυπώσει, επανειλημμένως, τη θέση του ως προς την άμεση αναγκαιότητα καταπολέμησης του συγκεκριμένου φαινομένου σε όλες του τις εκφάνσεις, αλλά και ως προς την αναγκαιότητα επίδειξης αλληλεγγύης απέναντι στις χώρες-μέλη. Το έτος 2019, συμφωνήθηκε ένα επικαιροποιημένο Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, στο πλαίσιο του οποίου το NATO εστιάζει στην ευαισθητοποίηση έναντι της απειλής, την ανάπτυξη δυνατοτήτων ανταπόκρισης στην απειλή, καθώς και στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των χωρών-μελών, με λοιπές χώρες εταίρους, αλλά και διεθνείς δρώντες.⁹²

Παράλληλα, το έτος 2005, το Συμβούλιο ενέκρινε την αντιτρομοκρατική στρατηγική της Ε.Ε. για την καταπολέμησης της τρομοκρατίας, η οποία εστιάζει στην πρόληψη, προστασία, καταδίωξη και αντίδραση και το έτος 2015, η Ευρωπαϊκή

⁹¹Τριαντάφυλλος Καρατράντος, *Daesh: The archetype of hybrid terrorist organizations*, Working Paper, No 102/2019, April 2019, σελ. 8-12.

⁹²<http://www.nato.int>, ημερομηνία ανάκτησης: 31.8.2020.

Επιτροπή υιοθέτησε την Ευρωπαϊκή agenda για την ασφάλεια, σύμφωνα με την οποία δίδεται έμφαση στον προσδιορισμό και την ποινικοποίηση της τρομοκρατικής πράξης, στην πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης και της διάδοσης της τρομοκρατικής προπαγάνδας, αλλά και στην αποκοπή των τρομοκρατών από μέσα χρηματοδότησης. Το έτος 2017, η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθέτησε την Οδηγία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η οποία ενισχύει το υπάρχον νομικό πλαίσιο. Επίσης, η Ε.Ε. έχει προβεί σε συνολική προσέγγιση για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας μέσω θέσπισης ενισχυμένων κανόνων πρόληψης νέων μορφών τρομοκρατίας, ενισχυμένων ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα, ενισχυμένων ελέγχων των πυροβόλων όπλων και μέσω της δημιουργίας ειδικού σώματος για την καταπολέμηση της τρομοκρατικής προπαγάνδας στο διαδίκτυο.⁹³

Πέραν της μεμονωμένης στρατηγικής που υιοθετούν Ε.Ε. και NATO, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας αποτελεί προτεραιότητα και σε επίπεδο εταιρικής τους σχέσης. Στο πλαίσιο αυτό, σημειώνεται ότι παρέχεται στήριξη και από τις δύο πλευρές στις ιρακινές αρχές μέσω της αποστολής του NATO στο Ιράκ (NATO Mission Iraq, NMI), καθώς η Ε.Ε. συμβάλλει στην υλοποίησης μεταρρύθμισης του τομέα ασφαλείας, ενώ το NATO παρέχει τεχνογνωσία και εκπαίδευση σε στελέχη του Υπουργείου Άμυνας του Ιράκ. Εν τούτοις, η αλληλεπίδραση στελεχών και η ανταλλαγή πληροφοριών χρήζουν περαιτέρω ενίσχυσης, προκειμένου η συνεργασία να καταστεί περισσότερο αποτελεσματική.⁹⁴

Ενότητα 5.2: Κυβερνοπόλεμος

Ο πρώτος κυβερνοπόλεμος διεξήχθη στην Εσθονία το έτος 2007, όταν η κυβέρνηση απομάκρυνε μνημείο της σοβιετικής περιόδου από κεντρικό σημείο του Ταλίν. Ως αποτέλεσμα των τεταμένων σχέσεων Ρωσίας-Εσθονίας, κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, πραγματοποιήθηκε κυβερνοεπίθεση κατά διαδικτυακών τόπων του Κοινοβουλίου, δημοσίων υπηρεσιών, τραπεζών, υπουργείων και ιδιωτικών επιχειρήσεων. Παρά το γεγονός ότι η Ρωσία αρνήθηκε την εμπλοκή

⁹³ <http://www.consilium.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 30.8.2020.

⁹⁴ Sonia Krimi, *The NATO-EU partnership in a changing global context*, <http://www.nato-pa.int>, July 2020, Ημερομηνία ανάκτησης: 7.9.2020.

της, εντοπίστηκαν οι πηγές της επίθεσης σε Η.Π.Α., Ρωσία, Λατινική Αμερική, αλλά και Εσθονία.⁹⁵

Ένα ακόμη δείγμα κυβερνοπολέμου αποτελούν οι επιθέσεις από πλευράς Τουρκίας κατά του δικτύου τηλεπικοινωνιών του YPG, στο πλαίσιο της επιχείρησης «Κλάδος Ελαίας/Zeytin Dalı», με αποτέλεσμα να καταστεί αδύνατη η οποία επικοινωνία μεταξύ των μαχητών της κουρδικής πολιτοφυλακής, άμεσα, αναίμακτα και χωρίς κόστος.⁹⁶

Στην εποχή της πληροφορίας που διανύουμε, η χρήση της πληροφορικής και της τεχνολογίας διευκόλυνε την καθημερινότητα των πολιτών, καθώς δημιουργήθηκε ένα νέο πλαίσιο στον τομέα της έρευνας, της παροχής υπηρεσιών κ.ο.κ. σε επίπεδο συγκέντρωσης, επεξεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών. Η χρήση του διαδικτύου διευρύνεται συνεχώς, ωστόσο, προκύπτει ένα ζήτημα ως προς τη διασφάλιση κρατών και πολιτών έναντι κακόβουλων λογισμικών, καθώς ο υψηλός βαθμός εξάρτησης των πολιτών από τα πληροφορικά και επικοινωνιακά δίκτυα τους καθιστά ευάλωτους σε κυβερνοεπιθέσεις.⁹⁷ Ο «κυβερνοπόλεμος» συντελείται σε έναν «κυβερνοχώρο», όπερ σημαίνει νοητό πεδίο μάχης, όχι σε φυσικό, αλλά σε διαδικτυακό χώρο. Ως κυβερνοχώρο, αντιλαμβανόμαστε την όποια διασύνδεση ατόμων, υπηρεσιών, κ.λ.π. μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών, σε όποιον γεωγραφικό χώρο, ενώ στόχο του αποτελεί η αποτελεσματική ή αιφνίδια επιβολή ενός δρώντα – είτε είναι κράτος, είτε τρομοκρατική ομάδα, είτε Διεθνής Οργανισμός έναντι του αντιπάλου.⁹⁸

Συνήθως, ο κυβερνοπόλεμος συντελείται μέσω πρόσβασης σε πληροφορία, προσβολής πληροφοριακών συστημάτων του αντιπάλου, επίθεσης σε υποδομές κρατικές ή μη, απαγόρευσης χρήσης υπηρεσιών, αλλοίωσης δεδομένων και διάδοση πληροφορίας η οποία θα ήταν δυνατόν να επηρεάσει αρνητικά την αντιμαχόμενη πλευρά.⁹⁹ Η επιτυχία του κυβερνοπολέμου έγκειται στο γεγονός ότι χωρίς τη χρήση συμβατικών στρατιωτικών μέσων, επιτυγχάνεται άμεσο αποτέλεσμα, ενδεχομένως και αποσυντονισμός ή και κατάρρευση του στόχου, συνήθως με χαμηλό κόστος και αναίμακτα, ενώ στόχος νοείται η όποια υποδομή και όχι εδαφική επικράτεια. Επίσης,

⁹⁵ Νικόλαος Παούνης, *Κυβερνοπόλεμος, Ασφάλεια και Στρατηγική. Δίκαιο, Ηθική, Εφαρμογή. Η περίπτωση της Τουρκίας*, Κείμενο Εργασίας Νο 99/2019, ΕΛΙΑΜΕΠ, Ιανουάριος 2019, σελ. 7.

⁹⁶ Παούνης, ο.π., σελ. 8.

⁹⁷ Ανδρέας Λιαρόπουλος, *ΤΟ ΝΑΤΟ και οι προκλήσεις στον κυβερνοχώρο*, <http://tanea.gr> 6 Νοεμβρίου 2018, ημερομηνία ανάκτησης: 3 Σεπτεμβρίου 2020.

⁹⁸ Παούνης, ο.π., σελ. 3-4.

⁹⁹ Παούνης, ο.π., σελ. 3-4.

θα πρέπει να αναφερθεί το γεγονός ότι συνήθως πρόκειται για επιθέσεις με αποδέκτη άλλη χώρα και αυτό εγείρει ζητήματα ως προς τις διμερείς σχέσεις των χωρών.¹⁰⁰

Το έτος 2001, η Ε.Ε. μέσω της Σύμβασης της Βουδαπέστης επεδίωξε να θεσπίσει κοινή πολιτική μεταξύ των κρατών-μελών για την αντιμετώπιση των επιθέσεων στον Κυβερνοχώρο. Εν τούτοις, η Σύμβαση επικεντρώθηκε κυρίως στην εναρμόνιση των κρατικών νομοθεσιών για την αντιμετώπιση του φαινομένου και όχι στις διακρατικές κυβερνοδιενέξεις.¹⁰¹

Αρχής γενομένης από την κυβερνοεπίθεση στην Εσθονία, ακολούθησε διάλογος εντός δομών NATO ως προς ενδεχόμενη τροποποίηση του άρθρου 5 ώστε οι κυβερνοεπιθέσεις να συγκαταλέγονται στην κατηγορία επιθέσεων που ενεργοποιούν την αμοιβαία συνδρομή μεταξύ κρατών-μελών.¹⁰² Επίσης, τα τελευταία χρόνια, το NATO έχει συγκροτήσει ένα Κέντρο Αριστείας για την Κυβερνοάμυνα στο Ταλίν, καθώς και κυβερνομάδες ταχείας αντίδρασης για τη διεξαγωγή ασκήσεων και διάχυση βέλτιστων πρακτικών σε όλα τα κράτη-μέλη. Σημειώνεται δε ότι το έτος 2016, το NATO αναγνώρισε τον κυβερνοχώρο ως ένα ακόμη πεδίο διεξαγωγής επιχειρήσεων, μετά τη ξηρά, τη θάλασσα, τον αέρα και το Διάστημα.¹⁰³

Ενότητα 5.3: Η ενέργεια στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου

Η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί μια από τις σημαντικές σύγχρονες προκλήσεις. Στην Ευρώπη υπάρχει υψηλή εξάρτηση από την εισαγωγή όλων των ειδών ορυκτών καυσίμων. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι η Ε.Ε. εισάγει περισσότερο από το ήμισυ της ενέργειας που καταναλώνει.¹⁰⁴ Σύμφωνα με μελέτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2013-14), εκτιμάται ότι οι ευρωπαϊκές χώρες θα αντιμετωπίσουν μείζον ζήτημα σε περίπτωση διακοπής τροφοδότησης της Ευρώπης με φυσικό αέριο από τη Ρωσία, μέσα σε διάστημα έξι μηνών. Στο πλαίσιο αυτό, τίθενται ζητήματα όπως η ανεπάρκεια των υπάρχουσών υποδομών, η ανάγκη δημιουργίας νέων, η αξιοποίηση ενεργειακών πόρων, καθώς και η ανάγκη

¹⁰⁰ Παούνης, ο.π., σελ. 5.

¹⁰¹ Παούνης, ο.π., σελ. 6.

¹⁰² Παούνης, ο.π., σελ. 7.

¹⁰³ Λιαρόπουλος, ο.π.

¹⁰⁴ <http://www.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 5 Σεπτεμβρίου 2020.

συνεργασιών ευρωπαϊκών χωρών, είτε μεταξύ τους, είτε με χώρες εκτός ευρωπαϊκού χώρου ώστε να υπάρξει ενεργειακή επάρκεια, αλλά και ενεργειακή ασφάλεια.¹⁰⁵

Το ενεργειακό τοπίο στην Ανατολική Μεσόγειο, τα τελευταία χρόνια, συντίθεται ως εξής:

Η Τουρκία, κατά την τελευταία διετία, αφότου ολοκληρώθηκαν προκαταρκτικές μελέτες για γεωτρήσεις στην Κύπρο, υιοθετεί μια, ιδιαίτερα, αποσταθεροποιητική πολιτική, ενώ προχωρά και σε κλιμάκωση των προκλητικών ενεργειών της, μετά την υπογραφή του Συμφώνου Συνεργασίας από την Τριμερή Ελλάδα-Κύπρου-Ισραήλ για τον κατασκευή του αγωγού East Med (Ιανουάριος, 2020). Η πολιτική αυτή, εξηγείται, ως ένα βαθμό, από το γεγονός ότι εμπλέκονται νέοι δρώντες στο «ενεργειακό παιχνίδι», όπως Ισραήλ, Αίγυπτος και Κύπρος, με κίνδυνο να απωλέσει μέρος του ρόλου που επιθυμεί να διαδραματίσει στην περιοχή.¹⁰⁶ Επιπλέον, στόχο της αποτελεί ο ενεργός ρόλος στην εξόρυξη και παραγωγή υδρογονανθράκων στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η υπογραφή συμφωνίας οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Τουρκίας-Λιβύης.¹⁰⁷

Η δε, Ελλάδα, σε βάθος δεκαετίας, ενδέχεται να αποτελέσει διακομετακομιστικό κόμβο ή και σταδιακά παραγωγική δύναμη, δεδομένου ότι έχει θέσει ως στόχο την αξιοποίηση θαλάσσιων κοιτασμάτων μέσω των παραχωρήσεων στην περιοχή του Ιονίου και νοτίως της Κρήτης.¹⁰⁸ Η εν λόγω προοπτική, εξηγεί, εν μέρει, την κλιμάκωση της έντασης από πλευράς Τουρκίας, η οποία επιχειρεί να αποτρέψει τυχόν απομόνωσή της στο πλαίσιο της «ενεργειακής σκακιέρας».

Εν τω μεταξύ, το κοίτασμα της Γάζας δεν έχει αξιοποιηθεί για πολιτικούς λόγους, ενώ το Ισραήλ εξάγει φυσικό αέριο στην Αίγυπτο και ως εκ τούτου διαδραματίζει ρόλο στο ενεργειακό πεδίο¹⁰⁹. Από την άλλη πλευρά, η Αίγυπτος διαθέτει, ήδη, επάρκεια σε φυσικό αέριο, αλλά και τη δυναμική να προχωρήσει σε εξαγωγές προς την Ευρώπη.¹¹⁰ Ως προς την Κύπρο, θα πρέπει να ειπωθεί ότι διαθέτει τη δυναμική να διαδραματίσει ρόλο στη τροφοδοσία ενέργειας προς την Ευρώπη,

¹⁰⁵Ιωάννης Μάζης, *Γεωπολιτική ανάλυση στο ενεργειακό σύμπλοκο της Ανατολικής Μεσογείου*, ΕΚΠΑ 2020, σελ. 16.

¹⁰⁶Μάζης, ο.π., σελ. 8-10.

¹⁰⁷Μάζης, ο.π., σελ. 74

¹⁰⁸Μάζης, ο.π., σελ. 30

¹⁰⁹Μάζης, ο.π., σελ. 21

¹¹⁰Μάζης, ο.π., σελ. 26

αλλά και στην παραγωγή, έχει, ήδη, προχωρήσει σε συνεργασίες με την Αίγυπτο και το Ισραήλ και έχει οριοθετήσει ΑΟΖ με γειτονικές χώρες.¹¹¹

Η Λιβύη, κατά τη δεκαετία του 2000, ακολούθησε μια πορεία σταθερότητας και ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένου και του πεδίου της ενέργειας. Μετά την πτώση του καθεστώτος Καντάφι, ακολούθησε περίοδος αστάθειας, ενώ από το έτος 2014, αυξήθηκαν οι εντάσεις για το έλεγχο των πετρελαιοπηγών με αποτέλεσμα να μειωθεί η παραγωγή πετρελαίου λόγω των απαγορεύσεων που επέβαλε ο Χαφτάρ, προκειμένου να έχει τον πλήρη έλεγχο της κατάστασης. Επίσης, δέον να σημειωθεί ότι το τουρκο-λιβυκό σύμφωνο ενέτεινε τις εντάσεις και την αστάθεια στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.¹¹²

Από την άλλη πλευρά, η Ρωσία επιδιώκει, μέσω της Τουρκίας, να ελέγχει τη Λιβύη και ως εκ τούτου την τροφοδότηση της Ευρώπης. Επίσης, επιχειρεί να δυσχεράνει την κατασκευή του αγωγού East Med και ταυτόχρονα να ενισχύσει την επιρροή της σε Αλγερία, Τυνησία και Αίγυπτο, μέσω πώλησης ρωσικών όπλων, έλεγχο λιμένων, δημιουργία ναυτικών βάσεων, υπό το πρόσχημα της παροχής προστασίας τους έναντι των κινήματων των Αδελφών Μουσουλμάνων.¹¹³ Παράμετροι που θα πρέπει, επίσης, να ληφθούν υπ'όψιν είναι η ενεργειακή αυτάρκεια των Η.Π.Α., αλλά και η στροφή της Ε.Ε. προς το πεδίο της «πράσινης ενέργειας» γεγονός που θα επιφέρει την υποχώρηση του πετρελαίου με ενδεχόμενο αντίκτυπο στην Αίγυπτο, στη Σαουδική Αραβία και στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.¹¹⁴

Ενότητα 5.4: Εξελίξεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί μια «εύθραυστη», ασταθή περιοχή, με πλεονέκτημα τη σημαντική στρατηγική της θέση, στην οποία συμβιώνουν και επιβιώνουν, μέσα από διενέξεις και πολέμους χώρες με διαφορετικές θρησκείες, διαφορετικούς πολιτισμούς, διαφορετικές αντιλήψεις.¹¹⁵

¹¹¹ Μάζης, ο.π., σελ. 28

¹¹² Μάζης, ο.π., σελ. 52-54

¹¹³ Μάζης, ο.π., σελ. 68.

¹¹⁴ Γιώργος Παγουλάτος, *Ενεργειακή ασφάλεια*, <http://www.kathimerini.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 6 Σεπτεμβρίου 2020.

¹¹⁵ Παρασκευή Σουλτάτου, *Το κενό ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο*, Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων, 30.8.2020.

Ως προς τον ρόλο της Τουρκίας στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο, σημείο εκκίνησης αποτελεί η αποσταθεροποιητική της πολιτική στην περιοχή. Επί της ουσίας, τίθεται εν αμφιβόλω εάν, πράγματι, η προοπτική ένταξής της στην Ε.Ε. υπήρξε θεμελιώδης προτεραιότητά της ή εάν υπαγορεύθηκε καθαρά από λόγους κύρους. Από την άλλη πλευρά, δεδομένων του αναπροσανατολισμού των Η.Π.Α. προς την Ασία αλλά και της γεωπολιτικής της θέσης, η Τουρκία επιχειρεί να επωφεληθεί από το «κενό» που αφήνει η αλλαγή πλευσης των Η.Π.Α. στην περιοχή, ώστε να διαδραματίσει περιφερειακό ηγετικό ρόλο.¹¹⁶

Ο αυταρχικός και αδιαφανής τρόπος άσκησης εξουσίας και το δημοκρατικό έλλειμμα που παρουσιάζει η Τουρκία, την καθιστούν, κάθε άλλο, παρά πολιτικό μοντέλο μουσουλμανικής κοινωνίας προς μίμηση, ενώ η παρεμβατική της εξωτερική πολιτική αποτυπώνεται, σαφώς, στο ρόλο που διαδραματίζει στις εξελίξεις σε Συρία και Λιβύη.¹¹⁷

Ορισμένα από «ευαίσθητα σημεία» που καθορίζουν την πολιτική της Τουρκίας και δημιουργούν ένα παρατεταμένο σκηνικό έντασης στην περιοχή είναι οι τεταμένες σχέσεις της με την Ελλάδα, το κυπριακό ζήτημα και η βούλησή της να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στο ενεργειακό παιχνίδι στην περιοχή. Μέσω της πολιτικής της η οποία κινείται, σαφώς, σε επίπεδα προκλητικότητας και επιθετικότητας, αμφισβητεί τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, ακυρώνει την ελληνική εθνική κυριαρχία στο Αιγαίο, προβαίνει σε παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου, σε παράνομες γεωτρήσεις στην ΑΟΖ της Κύπρου, σε παράνομες έρευνες εντός ελληνικής υφαλοκρηπίδας, αλλά και προβάλλει διεκδικήσεις περί οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ. Η δε, έλλειψη διάθεσής για ουσιαστικό διάλογο στη βάση συνεννόησης και αμοιβαίων παραχωρήσεων, καθιστά εξαιρετικά δύσκολη την εξεύρεση μια συνολικής, αμοιβαίας, αποδεκτής δίκαιης και βιώσιμης λύσης για το κυπριακό ζήτημα.¹¹⁸ Ως απόρροια της πολιτικής που χαράσσει, σημειώνεται μια σπασμωδική αντίδραση στις πιέσεις που της ασκούνται από την Ε.Ε. αλλά και γενικότερα από τη διεθνή κοινότητα για «αλλαγή πλευσης», ενώ δεν διαφαίνεται ότι έχει τη διάθεση να προβεί, άμεσα, σε αποκλιμάκωση της έντασης και σε ουσιαστικό διάλογο. Σημαντικό γεγονός αποτελεί, επίσης, το ενδεχόμενο επιβολής

¹¹⁶ Νικόλαος Παούνης, *Ανάλυση-Εκτίμηση της τουρκικής στρατηγικής στη Β/Δ Συρία. Πόλεμος δια Αντιπροσώπων. Η κατάσταση σήμερα*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο εργασίας Νο 98, Νοέμβριος 2018, σελ. 4-6.

¹¹⁷ Παούνης, ο.π., σελ. 6-7.

¹¹⁸ Μάζης, ο.π., σελ. 66.

κυρώσεων στην Τουρκία από την Ε.Ε. σε περίπτωση μη συμμόρφωσής της, το οποίο θα συζητηθεί στη Σύνοδο Κορυφής που θα λάβει χώρα στις 24 και 25 Σεπτεμβρίου τ.έ., στο πλαίσιο συζήτησης για τις ευρω-τουρκικές σχέσεις.¹¹⁹ Σε κάθε περίπτωση, η επανέναρξη διερευνητικών επαφών μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας προϋποθέτει την αποφυγή μονομερών ενεργειών, καθώς και την αποκλιμάκωση της έντασης από πλευράς Τουρκίας, ενώ σύμφωνα με τη Σύμβαση του Δικαίου της Θαλάσσης, οριοθετήσεις μεταξύ παρακείμενων ή αντικείμενων κρατών προκύπτουν κατόπιν συμφωνίας στο πλαίσιο σχετικών διαπραγματεύσεων.¹²⁰

Δέον να ειπωθεί ότι η Τουρκία, έως τώρα, προσέβλεπε σε μια πολιτική «ίσων αποστάσεων» από πλευράς Δύσης – την οποία και εισέπραττε, εν μέρει, λόγω του ρόλου που διαδραματίζει στην καταπολέμηση της ισλαμιστικής τρομοκρατίας.¹²¹ Επιπλέον, σημειώνονται αποκλίνουσες απόψεις μεταξύ κρατών-μελών της Ε.Ε. ως προς τη στάση που θα πρέπει να τηρηθεί έναντι της Τουρκίας στο πλαίσιο της πολιτικής που υιοθετεί στην περιοχή της Μεσογείου, καθώς κάποια κράτη όπως η Γαλλία τάσσονται υπέρ μιας σκληρής στάσης, ενώ άλλα εμφανίζονται περισσότερο διαλλακτικά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ήπια στάση από πλευράς Γερμανίας, καθώς η Γερμανία επιθυμεί να διατηρήσει καλές σχέσεις με την Άγκυρα, ειδικότερα δε, στο πλαίσιο της τήρησης της Συμφωνίας για το μεταναστευτικό ζήτημα μεταξύ Ε.Ε.-Τουρκίας προς αποφυγήν του ενδεχομένου διέλευσης μεγάλου όγκου μεταναστών προς τη Γερμανία.

Οι εξελίξεις σε Λιβύη και Συρία αποτελούν σημαντικό παράγοντα αστάθειας για την περιοχή. Η Αραβική Άνοιξη θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια από τις πιο σημαντικές γεωπολιτικές εξελίξεις, η οποία διαμόρφωσε το τοπίο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Ως σημείο εκκίνησης, θα ήταν δυνατόν να αντιληφθούμε τις κινητοποιήσεις σε Τυνησία, Αίγυπτο, Λιβύη και Συρία, το 2010. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, η Αραβική Άνοιξη παραχώρησε τη θέση της στον «αραβικό χειμώνα», καθώς στην Αίγυπτο, το 2013, η στρατιωτική τάξη αποκαταστάθηκε μέσω πραξικοπήματος, ενώ στην Λιβύη και στη Συρία, οι εμφύλιοι

¹¹⁹ Μάνος Χαραλαμπίδης, *Ο Ερντογάν τεντώνει κι άλλο το σκοινί*, <http://tanea.gr>, 31.8.2020 ημερομηνία ανάκτησης: 8 Σεπτεμβρίου 2020.

¹²⁰ ΠΚ Ιωακειμίδης, *Ευρωπαϊκό όνειρο/Αποφύγαμε τον πόλεμο*; <http://tanea.gr>, 31.8.2020 ημερομηνία ανάκτησης: 7 Σεπτεμβρίου 2020.

¹²¹ Παούνης, *Κυβερνοπόλεμος, ασφάλεια και στρατηγική Δίκαιο, Ηθική, Εφαρμογή. Η περίπτωση της Τουρκίας*, ο.π., σελ. 12.

πόλεμοι που διεξήχθησαν είχαν ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη ανθρωπιστική κρίση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.¹²²

Η πολιτική και οικονομική αστάθεια σε Συρία και Λιβύη, σε συνδυασμό με τη μείωση της παραγωγής πετρελαίου, τη φιλελεύθερη πολιτική που ακολουθήθηκε, τις στρατιωτικές συμμαχίες που δημιουργήθηκαν, καθώς και την εξωτερική πολιτική που ασκήθηκε από αμφοτέρους χώρες, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη διεξαγωγή των πολέμων.¹²³ Ένας εξωτερικός παράγοντας που θα πρέπει να συνυπολογισθεί είναι η παρέμβαση περιφερειακών δυνάμεων όπως Ισραήλ, Τουρκία, Κατάρ, Ρωσίας, οι οποίες μέσω της αποσταθεροποίησης σε Συρία και Λιβύη, επεδίωξαν να εξυπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα και σχέδια, αλλά και να διαδραματίσουν ηγετικό ρόλο στην περιοχή επωφελούμενες από το κενό ηγεσίας που υπήρχε.¹²⁴ Στο πλαίσιο αυτό, το φαινόμενο της Αραβικής Άνοιξης αποτέλεσε μια ιδανική συγκυρία ώστε οι περιφερειακές δυνάμεις να επιτελέσουν τον στόχο τους.

Τον Μάρτιο του 2011 σημειώθηκαν διαδηλώσεις υπέρ της δημοκρατίας στη πόλη Ντέρα στο Νότο της Συρίας, οι οποίες επεκτάθηκαν, σύντομα, σε όλη την χώρα. Οι συριακές δυνάμεις ασφαλείας κατέστειλαν με χρήση βίας τις διαδηλώσεις, ενώ η βία και ο πόλεμος του καθεστώτος κατά του λαού επέφερε όχι μόνον τον εμφύλιο πόλεμο, αλλά και την άνοδο του εξτρεμισμού και τρομοκρατικών οργανώσεων όπως η ISIS.¹²⁵

Τον Φεβρουάριο 2012, τα Ηνωμένα Έθνη απεφάνθησαν ότι η όποια πολυμερής διεθνής παρέμβαση, στρατιωτική ή μη, θα ήταν ανέφικτη λόγω της απόκλισης απόψεων και της πόλωσης μεταξύ των δύο «μπλοκ» χωρών, Η.Π.Α., Τουρκίας, Σαουδικής Αραβίας από τη μια πλευρά, Ρωσία, Ιράν και Κίνα, από την άλλη. Καθώς η βία κλιμακωνόταν, η πολιτική «ανοικτών θυρών» που υιοθέτησε η Τουρκία είχε ως αποτέλεσμα ολοένα και αυξανόμενες ροές Σύριων εκτοπισμένων να διασχίζουν τα σύνορα και να εγκαθίστανται στην Τουρκία.¹²⁶ Η παρέμβαση της Τουρκίας στη συριακή κρίση, πέραν της μορφής της ανθρωπιστικής δράσης που η ίδια θέλει να προωθεί, πήρε και τη μορφή στρατιωτικής δράσης, αλλά και διακίνησης όπλων. Το 2015, η Ρωσία και το Ιράν παρενέβησαν με στρατιωτικά μέσα και

¹²² Efe Can Gurcan, *International Security after the Arab Spring. Domestic and International Sources Of the Syrian and Libyan Conflicts, 2011-2020, Briq, volume 1, Issue 1, Spring 2020*, σελ. 66.

¹²³ Can Gurcan, ο.π., σελ. 68.

¹²⁴ Can Gurcan, ο.π., σελ. 75.

¹²⁵ <http://www.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 6 Σεπτεμβρίου 2020.

¹²⁶ Aysegul Sever, *Region of Power, Role and Intervention: The Turkish case over Syria in the 2000's Contemporary Review of the Middle East, 2020*, σελ. 152-154

τάχθηκαν υπέρ του Άσαντ, Προέδρου της Συρίας. Η εμπλοκή της Ρωσίας προκάλεσε ανακατατάξεις στις ισορροπίες ισχύος και δημιούργησε θετικό κλίμα έναντι του Άσαντ. Τον Ιανουάριο 2015, δημιουργήθηκε αυτόνομη κουρδική ζώνη σε Αφρίν, Κομπάνι, και Χασάκαχ με αποτέλεσμα η Τουρκία να ενισχύσει τις στρατιωτικές δυνάμεις της στα σύνορά της ώστε να καταπολεμήσει την ISIS, αλλά και να περιορίσει την επέκταση των Κούρδων. Η εμπλοκή της Τουρκίας σε σύγκρουση με τους Κούρδους Σύριους προκάλεσε ρήγμα στις σχέσεις της με τη Δύση.¹²⁷

Σήμερα, η ανθρωπιστική κρίση επιδεινώνεται καθημερινά, οι χερσαίες επιθέσεις και οι εναέριοι βομβαρδισμοί συνεχίζονται από το καθεστώς με την υποστήριξη της Ρωσίας. Ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία έχει ως αποτέλεσμα 400.000 νεκρούς, πάνω από 11 εκατομμύρια εκτοπισθέντες και περίπου 19 εκατομμύρια Σύριους σε κατάσταση ανάγκης.¹²⁸

Ως προς τον εμφύλιο πόλεμο στη Λιβύη, αποτελεί προϊόν μιας σύγκρουσης που εκκίνησε το 2014 σε συνέχεια διεξαγωγής εκλογών. Οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές, ο Λιβυκός Εθνικός Στρατός του Στρατηγού Χαφτάρ και η Λιβυκή Αυγή δεν χαρακτηρίζονται από συνοχή, ενώ είναι διαιρεμένες σε φυλές και φατρίες, χωρίς να ελέγχουν, επί της ουσίας, τις στρατιωτικές τους δυνάμεις. Αμφότερες πλευρές δέχονται στρατιωτική βοήθεια, ενώ από το 2011 έχει επιβληθεί embargo όπλων από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.¹²⁹

Τον Απρίλιο 2020, σύμφωνα με τον Συντονιστή της Ανθρωπιστικής Βοήθειας, 356 άμαχοι πολίτες σκοτώθηκαν, τραυματίστηκαν 329, 149.000 πολίτες εγκατέλειψαν τις εστίες τους και 1.094.000 πολίτες είναι εκτεθειμένοι σε κίνδυνο, εκ των οποίων οι 893.000 αιτούνται ανθρωπιστικής βοήθειας.¹³⁰

Τον Ιανουάριο 2020, η διπλωματική στήριξη της Ευρώπης εκφράσθηκε μέσω Διάσκεψης που πραγματοποιήθηκε στο Βερολίνο, καθώς και της απόπειρας της Μόσχας να προωθήσει μια ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος. Ωστόσο, προς το παρόν, ο ουσιαστικός διάλογος μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών διαφαίνεται ανέφικτος.¹³¹ Να σημειωθεί ότι η Γαλλία, η Αίγυπτος και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα στηρίζουν τον στρατηγό Χαφτάρ, επικεφαλής του Εθνικού Στρατού της

¹²⁷Sever, ο.π., 155-157

¹²⁸<http://www.europa.eu>, ημερομηνία ανάκτησης: 7 Σεπτεμβρίου 2020

¹²⁹Αστέρης Χουλιάρης, *Η αλήθεια για τη Λιβύη και για τον εμφύλιο που είναι σε εξέλιξη* <http://tanea.gr>, ημερομηνία ανάκτησης: 7 Σεπτεμβρίου 2020

¹³⁰George Joffre, *Libya: the new geopolitical arena*, The journal of North Africa Studies 4 Ιουλίου 2020, σελ. 684.

¹³¹Joffre, ο.π., σελ. 684.

Λιβύης, η Γερμανία τηρεί ουδετερότητα, ενώ η Βρετανία, η Ιταλία, η Τουρκία και το Κατάρ στηρίζουν την Κυβέρνηση της Τρίπολης.¹³²

Στο πεδίο των προερχόμενων από την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου απειλών, δέον να γίνει αναφορά στην μεταναστευτική-προσφυγική κρίση, η οποία υπήρξε, ως ένα βαθμό, απόρροια του φαινομένου της Αραβικής Άνοιξης που αναδύθηκε το έτος 2011 σε χώρες της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής και έλαβε διαστάσεις ανθρωπιστικής κρίσης. Επισημαίνεται ότι κατά την περίοδο 2015-2016, σημειώθηκαν ογκώδεις μεταναστευτικές ροές από χώρες της Αφρικής, της Μέσης Ανατολής, αλλά και της Ασίας προς την Ευρώπη, ως αποτέλεσμα εμφυλίων πολέμων, οικονομικής ένδειας, αλλά και αυταρχικών καθεστώτων. Τα παράλια της Μεσογείου υπήρξαν το, κυρίως, σημείο εισόδου προς την Ευρώπη, ενώ χώρες όπως η Τουρκία, η Ελλάδα και η Ιταλία επλήγησαν δυσανάλογα έναντι λοιπών ευρωπαϊκών χωρών. Το έτος 2015, υιοθετήθηκε, σε επίπεδο Ε.Ε., η ευρωπαϊκή ατζέντα για τη Μετανάστευση, στο πλαίσιο της οποίας καθορίστηκαν οι προτεραιότητες έως το έτος 2020, ενώ δόθηκε έμφαση στην αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης και τη διαχείριση των συνόρων για την αποσυμφόρηση των χωρών που δέχονται τις μεγαλύτερες πιέσεις. Μια σημαντική πολιτική της Ε.Ε. υπήρξε και η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας, το έτος 2016, στο πλαίσιο της οποίας επιταχύνθηκε η διαδικασία καταγραφής στα ελληνικά νησιά και συμφωνήθηκε η επανεγκατάσταση και επιστροφή συγκεκριμένου αριθμού αιτούντων άσυλο στην Τουρκία, καθώς αντιμετωπίστηκε ως «ασφαλή τρίτη χώρα» παρά τον γεωγραφικό της περιορισμό. Εν τούτοις, η επανεγκατάσταση και επιστροφή αιτούντων άσυλο στη γείτονα χώρα παραμένει ένα από τα προβληματικά σημεία της συμφωνίας. Αυξημένες μεταναστευτικές ροές κατεγράφησαν, τουλάχιστον, έως το έτος 2017, προς Ελλάδα, Ιταλία και Τουρκία, ενώ η απόκλιση μεταξύ Βορρά-Νότου, Ανατολής-Δύσης ως προς τη διαχείριση του φαινομένου αποδεικνύει ότι η μεταναστευτική κρίση δεν γίνεται αντιληπτή απ'όλες τις χώρες, κατά τον ίδιο τρόπο, με αποτέλεσμα να μην εμπλέκονται όλες οι χώρες στο ίδιο βαθμό και να μην επιδεικνύουν την απαιτούμενη αλληλεγγύη, η οποία αποτελεί μια εκ των βασικών αρχών της Ε.Ε.¹³³

¹³² Χουλιάρας, ο.π.

¹³³ A. Dimitriadis, H. Malanidis, *Talking values: Understanding the Normative Discourse of EU migration Policy*, ΕΛΙΑΜΕΠ, 2019, σελ. 19-20.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Θέτοντας στο επίκεντρο της μελέτης μας την εταιρική σχέση Ε.Ε.-ΝΑΤΟ, γεννάται, εύλογα, το ερώτημα κατά πόσον είναι δυνατόν να διαφέρει ο τρόπος που γίνεται αντιληπτή η ασφάλεια από πλευράς Ε.Ε. και ΝΑΤΟ. Έχουν διατυπωθεί, κατά καιρούς, διάφορες θεωρίες από αναλυτές διεθνών σχέσεων, εν τούτοις, θα ήταν δυνατόν, συνθέτοντας, κανείς, ορισμένες από αυτές, να ορίσει την ασφάλεια ως «την ελευθερία από απειλές όσο και ως την ικανότητα του κράτους να χρησιμοποιεί τα μέσα που έχει στη διάθεσή του κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να θωρακίζει, να αναπτύσσει και να εκμεταλλεύεται όλες τις εθνικές και διεθνείς συνθήκες που συμβάλλουν στην προστασία και προώθηση των ζωτικών του συμφερόντων απέναντι σε πραγματικούς ή εν δυνάμει συμμάχους και εχθρούς».¹³⁴

Σε συνέχεια της θεσμοθέτησης της ΚΕΠΠΑ μέσω της Συνθήκης του Μάαστριχτ, η πορεία της δεν χαρακτηρίστηκε από ιδιαίτερη δυναμική λόγω της αδυναμίας πρόληψης συγκρούσεων και αντιμετώπισης κρίσεων, της απόκλισης εθνικών συμφερόντων των κρατών-μελών της Ε.Ε., αλλά και της απροθυμίας εκχώρησης από πλευράς των κρατών-μελών αρμοδιότητας επί εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας.

Το δε, ΝΑΤΟ μέσα από τις καταγιστικές διεθνείς εξελίξεις, χάραξε νέα πολιτική, επέκτεινε το πεδίο δράσης του εκτός της περιοχής του, διεύρυνε τις εταιρικές του σχέσεις και γενικότερα επανεκτίμησε τη στρατηγική του.

Απώτερο στόχο της Ε.Ε. και του ΝΑΤΟ αποτελεί η εδραίωση της ασφάλειας και της σταθερότητας και η προστασία των πολιτών έναντι των εξωτερικών απειλών και στο πλαίσιο αυτό, από το 2000 και μετά, η εταιρική τους σχέση ενισχύθηκε και διευρύνθηκε ως προς την υλοποίηση επιχειρήσεων στρατιωτικών και μη, επιχειρησιακής συνεργασίας στη θάλασσα, την έρευνα και την ανάπτυξη στον τομέα της άμυνας, την υλοποίηση ασκήσεων και την αντιμετώπιση των σύγχρονων απειλών.

Μια παράμετρος, η οποία επηρεάζει την εταιρική σχέση Ε.Ε.-ΝΑΤΟ και θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν είναι η στρατηγική της Ρωσίας. Η Ρωσία μέσω της αποσταθεροποιητικής της πολιτικής, εισβολών, παρεμβάσεων, αλλά και μέσω της ενεργειακής της υπεροχής, επιχειρεί να εδραιώσει το status της όχι μόνον στη γειτονιά της, αλλά και ευρύτερα.

¹³⁴ Ευστάθιος Φακιολάς, *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση – Βιβλιογραφικό Δοκίμιο*, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ. 14, Δεκέμβριος 1999, σελ. 167.

Πέραν των εντάσεων που προκαλεί η Ρωσία, Ε.Ε. και NATO καλούνται να διαχειριστούν πολλαπλές προκλήσεις, παγκόσμιου χαρακτήρα, όπως η τρομοκρατία, ο κυβερνοπόλεμος, η ενεργειακή ασφάλεια, οι εξελίξεις στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, οι εμφύλιοι πόλεμοι σε Συρία και Λιβύη και η μεταναστευτική-προσφυγική κρίση μεταξύ άλλων.

Παρά το γεγονός ότι η συνεργασία Ε.Ε.-NATO είχε αποκτήσει μια δυναμική στο πλαίσιο των δύο κοινών Διακηρύξεων της 8.7.2016 και της 10.7.2018 των Προέδρων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Γενικού Γραμματέα του NATO, καθώς και των συμφωνημένων προς υλοποίηση 74 κοινών προτάσεων, αυτή χρήζει νέας, ουσιαστικής ώθησης. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι η δυναμική της εν λόγω συνεργασίας προσκρούει, συχνά, στη στάση της Τουρκίας, η οποία ασκεί βέτο έναντι της συμμετοχής της Κύπρου σε νατοϊκές δραστηριότητες, ενώ αντιλαμβάνεται την όποια προοπτική προόδου της σχέσης αυτής ως εργαλείο για την εμπλοκή του NATO και πρωτίστως τη δική της σε ευρωπαϊκά αμυντικά ζητήματα και επ' ουδενί το αντίστροφο.

Η υπόθεση της ευρωπαϊκής άμυνας είναι πολύπλοκη. Το NATO έχει, ήδη, δεσμευθεί ως προς την προσαρμογή του σε ένα ευρύ φάσμα ασφαλείας στο σύγχρονο περιβάλλον, ενώ η Ε.Ε., με αργά και σταθερά βήματα, επιχειρεί να διαδραματίσει ρόλο στην ευρωπαϊκή άμυνα, κατά τη νέα εποχή.¹³⁵

Η στρατιωτική υπεροχή του NATO είναι δεδομένη. Η πολυδιάστατη υπόσταση της Ε.Ε. που της επιτρέπει να δρα σε περιπτώσεις που η δράση του NATO δεν είναι η κατάλληλη είναι, επίσης, δεδομένη. Οι διεθνείς εξελίξεις έχουν, συχνά, απρόβλεπτο και ανατρεπτικό χαρακτήρα, ενώ ενίοτε διαταράσσουν τις ισορροπίες στο διεθνές σύστημα. Η σχέση Ε.Ε.-NATO αποτελεί μια εν εξελίξει διαδικασία, σ' ένα, ταχύτατα, εξελισσόμενο περιβάλλον, η οποία, εν τούτοις, αναπτύσσεται με «ήπιους» και ενίοτε «υποτονικούς» ρυθμούς. Στο πλαίσιο αυτό, η ενίσχυση της συνοχής, της συμπληρωματικότητας και της αλληλεπίδρασης θα πρέπει να αποτελέσει βασική προτεραιότητα από πλευράς Ε.Ε. και NATO, παρά τα υπαρκτά αποκλίνοντα συμφέροντα των κρατών. Η διεύρυνση της εν λόγω συνεργασίας αποτελεί, κατ' ουσίαν, και η ίδια μια πρόκληση και ως τέτοια θα πρέπει να γίνει αντιληπτή.

¹³⁵ Μπότσιου, ο.π, σελ. 33

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Ευθυμιόπουλος Μ. (2008), *Το ΝΑΤΟ στον 21ο αιώνα*, ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ Α.Ε., Αθήνα

Θεοδωρόπουλος Β., Ιωακειμίδης Π., Κουλουμπής Θ., Ντάλης Σ. (1999), *Το ΝΑΤΟ και η ευρωπαϊκή άμυνα*, Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα

Καρατράντος Τ., (2019), «Daesh: The archetype of hybrid terrorist organizations», Working paper No 102

Κασκαρέλης Β., (2017), *Η τέλεια καταγίδα. Το ΝΑΤΟ μετά την 11^η Σεπτεμβρίου*, ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, Αθήνα

Κοπά Μ., (2017), *Η κοινή πολιτική άμυνας και ασφάλειας. Η ιστορία, οι θεσμοί, οι στρατηγικές*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα

Λιακόπουλος Δ. (2005), *Η πορεία εξέλιξης του ευρωπαϊκού συστήματος άμυνας και ασφάλειας: εγγυημένη επιβίωση ή συντονισμένη ασφάλεια*, ΤΥΠΩΘΗΤΩ/ΔΑΡΔΑΝΟΣ, Αθήνα

Μάζης Ι. (2020), «Γεωπολιτική ανάλυση στο ενεργειακό σύμπλοκο της Ανατολικής Μεσογείου», ΕΚΠΑ

Μειμάρης Μ., Λαμπρόπουλος Α., (2002), *Η ισχύς εν τη ενώσει* ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα

Μπότσιου Κ. (2002), «Οι νέες αντιλήψεις για την ασφάλεια και η εξέλιξη της ΚΕΠΠΑ», Ελληνική Επιθεώρηση της Πολιτικής Επιστήμης, τχ. 20

Παούνης Ν. (2019), «Κυβερνοπόλεμος, Ασφάλεια και Στρατηγική. Δίκαιο, Ηθική, Εφαρμογές. Η περίπτωση της Τουρκίας», ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο εργασίας Νο 99

Παούνης Ν. (2018), «Ανάλυση-Εκτίμηση της τουρκικής στρατηγικής στη Β/Δ Συρία. Πόλεμος δια αντιπροσώπων. Η κατάσταση σήμερα», ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Νο 98

Φακιολάς Ε., Τζιφάκης Ν., (2006), «Οι ειρηνευτικές στρατιωτικές επιχειρήσεις της Ε.Ε. στα Δυτικά Βαλκάνια: το κενό «βούλησης-εφαρμογής», Τόμος 28, Ελληνική Επιθεώρηση της Πολιτικής Επιστήμης

Φακιολλάς Ε., (1999), «Θεωρία Διεθνών Σχέσεων και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση», Ελληνική Επιθεώρηση της Πολιτικής Επιστήμης, τχ. 14

Clark R., Flounders S., Gervasi S., (2000), *Το ΝΑΤΟ στα Βαλκάνια, φωνές αντίστασης*, ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ, Αθήνα

Ξενόγλωσση

Chalmers M., (2019), «NATO as a partner», Whitehall Papers, Volume 95, Issue 1

Demetriou P., (2016), «NATO and CSDP: Can the EU afford to go solo?», Cogent Social Studies

Dimitriadis A., Malanidis H., (2019), «Talking values: Understanding the Normative Discourse of EU migration policy, ΕΛΙΑΜΕΠ

Driver D., (2016), «Burden sharing and the future of NATO: wandering between two worlds», Defence and Security Analysis, Volume 32, Issue 1

Duke S., Gebhard C., (2017), «The EU and NATO's dilemmas with Russia and the prospects for deconfliction», European Security, 17.8.2017

European Parliament, (2017), «Facing Russia's strategic challenges: security developments from the Baltic Sea to the Black Sea», Directorate General for External Policies, Policy Dpt.

Fiott D., (2018), «EU-NATO cooperation: The case of Defense R & D», EU Institute for Security Studies

Fiott D., (2017), «The EU, NATO and the European Defence market: do institutional responses to defence globalization matter?», European Security, Volume 26, Issue 3

Gurcan E., (2020), «International security after the Arab Spring. Domestic and International sources of the Syrian and Libyan conflicts, 2011-2020», Briq, volume 1, Issue 1

Howorth J.,(2017), «EU-NATO cooperation, the key to Europe's security future», European Security, Volume 26, Issue 3

Howorth J., (2018), «Strategic autonomy and EU-NATO cooperation: threat or opportunity for transatlantic defence relations?», Journal of European Integration, Volume 40, Issue 5

Joffe G., (2020), «Libya: the new geopolitical arena», The journal of North Africa Studies

Klapisis A. (2015), «An Unholy Alliance, The European Far Right and Putin's Russia», Wilfried Martens Centre for European Studies

Meral Z., (2019), «NATO and its southern flank», Whitehall Papers, Volume 164, Issue 1

Riddervold M., Newsome A., (2018), «Transatlantic relations in time of uncertainty: crises and EU-US relations», Volume 40, Issue 5

Sever A., (2020), «Region of Power Role and intervention: The Turkish case over Syria in the 2000's», Contemporary Review of the Middle East

Shreer B., (2019), «Trump, NATO and the future of Europe's defence», The RUSI Journal, Volume 164, Issue 1

Smith J., Williams M., (2008), «Threats from within: challenges inside the NATO Alliance», The International Spectator, Volume 43.

Smith S.J., (2011), «EU-NATO cooperation: a case of institutional fatigue?», European Security, Volume 20, Issue 2

Διαδικτυακοί Τόποι

Δρίβας Α. (2020), «Οι προκλήσεις που πρέπει ν'αντιμετωπίσει το NATO», Κύκλος Ιδεών, διαθέσιμο στη δ/ση <http://e-kyklos.gr> [Πρόσβαση: 5.8.2020]

Ιωακειμίδης Π.Κ. (2020), «Ευρωπαϊκό όνειρο/Αποφύγαμε τον πόλεμο», διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.tanea.gr> [Πρόσβαση: 6.9.2020]

Κύκλος Ιδεών (2020), «Προκλήσεις ασφάλειας και ο ρόλος του NATO στη νότια πτέρυγα», διαθέσιμο στη δ/ση <http://e-kyklos.gr> [Πρόσβαση: 17.7.2020]

Λιαρόπουλος Α., (2018), «Το NATO και οι προκλήσεις στον κυβερνοχώρο», διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.tanea.gr> [Πρόσβαση: 18.8.2020]

Παγουλάτος Γ., (2020), «Ενεργειακή ασφάλεια», διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.kathimerini.gr> [Πρόσβαση: 6.9.2020]

Σουλτάτου Π. (2020), «Το κενό ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο», διαθέσιμο στη δ/ση <http://www.kedisa.gr> [Πρόσβαση: 6.9.2020]

Χαραλαμπάκης Μ. (2020), «Ο Ερντογάν τεντώνει το σκοινί», διαθέσιμο στη δ/ση <http://tanea.gr> [Πρόσβαση: 6.9.2020]

Χουλιάρης Α. (2020), «Η αλήθεια για τη Λιβύη και για τον εμφύλιο που είναι σε εξέλιξη», διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.tanea.gr> [Πρόσβαση: 1.9.2020]

<http://tovima.gr>, «Μακρόν εξηγεί σε Στόλτενμπεργκ γιατί το ΝΑΤΟ είναι εγκεφαλικά νεκρό», [Πρόσβαση: 5.0.2020]

Krimi S., (2020), «The NATO-EU partnership in a changing global context», διαθέσιμο στη δ/νση <http://www.nato-pa.int> [Πρόσβαση: 7.8.2020]

<http://www.consilium.europa.eu> [Πρόσβαση: 7.8.2020, 30.8.2020, 7.9.2020]

<http://eca.europa.eu> [Πρόσβαση 7.8.2020]

<http://www.ec.europa.eu> [Πρόσβαση: 15.8.2020]

<http://www.europa.eu> [Πρόσβαση 10.8.2020, 6.9.2020, 7.9.2020]

<http://www.europa.eu.europarl> [Πρόσβαση 27.8.2020]

<http://www.geetha.mil.gr> [Πρόσβαση 7.9.2020]

<http://www.mfa.gr> [Πρόσβαση 10.8.2020, 1.9.2020, 2.9.2020]

<http://www.nato.int> [Πρόσβαση 15.8.2020, 31.8.2020]